KURUKSHETRA UNIVERSITY
KURUKSHETRA

(Established by the State Legislature Act XII of 1956)
("A" Grade, NAAC Accredited)

SCHEME, SYLLABUS AND COURSES OF READING

FOR

M. A. SANSKRIT (FINAL)

Semesters : III & IV

(Effective from the Session : 2009-2010)

Semester – III	**Examination :**	**December, 2009**
Semester – IV	**Examination :**	**May, 2010**

Published by:
REGISTRAR
KURUKSHETRA UNIVERSITY
KURUKSHETRA

Can be had from:
Manager
Printing & Publications
Kurukshetra University
KURUKSHETRA – 136 119

Price:
Rs (At counter)
Rs (By Regd. Book-Post)

कुरुक्षेत्रविश्वविद्यालयः, कुरुक्षेत्रम्
(1956 तम-वर्षगत-राज्यविधायिका-अधिनियम-XII-द्वारा स्थापितः)
("ए" श्रेणी, नाक-प्रत्यायितः)

KURUKSHETRA UNIVERSITY, KURUKSHETRA
(Established by the State Legislature Act XII of 1956)
("A" Grade, NAAC Accredited)

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयं वर्षम्)
तृतीयचतुर्थसत्रात्मकम्
M. A. Sanskrit (Final)
Semesters : III & IV

योजना, पाठ्यक्रमः, पाठचर्या च (2009–2010 शैक्षिकसत्रतः प्रवृत्तम्)
SCHEME, SYLLABUS AND COURSES OF READING
(Effective from Academic Session : 2009-2010)

एम०ए० (संस्कृतम्)-कक्ष्यायाः द्वितीयवर्षीयपाठ्यक्रमः 2009-2010 शैक्षिकसत्रतः सत्रद्वये –तृतीयसत्रे चतुर्थसत्रे च– विभक्तः वर्तते। तत्र प्रत्येकं सत्रे चत्वारो वैकल्पिकाः वर्गाः {वर्गः(क) वेदः, वर्गः(ख) व्याकरणम्, वर्गः(ग) भारतीयदर्शनम्, वर्गः(घ) संस्कृतसाहित्यम्} सन्ति येषां विद्यार्थी/परीक्षार्थी सत्रद्वयार्थं कमपि एकं वर्गं स्वीकर्तुं शक्नोति। प्रतिसत्रं प्रत्येकं वर्गे अध्ययनार्थं चत्वारि पत्राणि निर्धारितानि सन्ति। एतदतिरिक्तम् सर्वेषां वर्ग्याणां छात्राणां कृते द्वे अनिवार्यपत्रे {तृतीयसत्रे– एकादशपत्रम् : पालिभाषा साहित्यं च; चतुर्थसत्रे– षोडशपत्रम् : प्राकृतभाषा साहित्यं च} निर्धारिते स्तः। इत्थं च तृतीयसत्रे समुदितानि पञ्च (1+4=5) पत्राणि निर्धारितानि सन्ति। एवमेव चतुर्थसत्रे पञ्च (1+4=5) पत्राणि निर्धारितानि सन्ति। प्रत्येकं पत्रम् एकशताङ्कं (100 अङ्काः) वर्तते। एवञ्च एम०ए० (संस्कृतम्)-कक्ष्यायाः द्वितीयवर्षीयपाठ्यक्रमः सत्रद्वयात्मकः (तृतीयं सत्रम्, चतुर्थं सत्रम् च), दशपत्रात्मकः (5+5=10), एकसहस्राङ्कः (500+500=1000 अङ्काः) च विद्यते। परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः एव भविष्यति। संस्कृत-हिन्दी-आङ्ग्लभाषा-माध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन परीक्षार्थी प्रश्नपत्राणाम् उत्तरं लिखितुम् अर्हति। परन्तु प्रतिपत्रं निर्धारितघटकसम्बद्धप्रश्नस्य उत्तरं यथानिर्दिष्टं संस्कृतेन एव लेखनीयम् अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

The syllabus of M.A. Sanskrit (Final) class is bifurcated into two semesters, namely, Semester-III and Semester-IV, with effect from the Academic Session 2009-2010. There are four optional Groups (Group-A : Veda; Group-B : Grammar; Group-C : Indian Philosophy; Group-D : Sanskrit Literature) in each Semester out of which the student/examinee can opt any one Group for both the semesters. Four papers per Semester are prescribed for study in each Group. Besides, one compulsory paper is prescribed per Semester (In Semester-III: Paper-XI *Palibhasa Sahityam Cha*, and in Semester- IV: Paper-XVI *Prakritabhasa Sahityam Cha*) for the students/examinees of all the four Groups. Thus the total number of papers prescribed for Semester-III is five (1+4=5). In the same way the total number of papers prescribed for Semester-IV also is five (1+4=5). Each paper carries one hundred (100) marks. In this way the syllabus of M.A. (Sanskrit) Final Course consists of two semesters (III & IV), ten (5+5=10) papers and one thousand (500+500=1000) marks. The time for examination in each paper will be three (3) hours. The examinee/candidate can attempt his/her paper through any one medium out of Sanskrit, Hindi and English. But he/she will have to write the answer of the question(s), pertaining to the specific Unit as prescribed in the syllabus and as per instructions in the question paper through Sanskrit medium only otherwise no marks will be awarded to that particular answer.

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयवर्षम्)-कक्ष्यायाः विद्यार्थी/परीक्षार्थी तृतीयसत्रे 12–15 पत्रेभ्यः, चतुर्थसत्रे च 17–20 पत्रेभ्यः अधोलिखितेषु कमपि एकं वर्गं स्वीकर्तुं शक्नोति । तृतीयसत्रे एकादशपत्रम्, चतुर्थसत्रे च षोडशपत्रं सर्ववर्ग्याणां छात्राणां कृते अनिवार्यपत्रे स्तः :–

The student/examinee of M.A. Sanskrit (Final) Course can opt any one of the following groups for Paper Nos. 12-15 in the Third Semester and for Paper Nos. 17-20 in the Fourth Semester. Two papers, that is, Paper No. 11 in the Third Semester, and Paper No. 16 in the Fourth Semester are compulsory for the students/examinees of all the four groups.

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयवर्षम्)-पाठ्यक्रमस्य तृतीयचतुर्थसत्रयोः वर्गाः/विकल्पाः
Groups/Options for Semesters - III & IV of M.A. Sanskrit (Final) Course

वर्गः–क : वेदः (Group-A : Veda)
वर्गः–ख : व्याकरणम् (Group-B : Grammar)
वर्गः–ग : भारतीयदर्शनम् (Group-C : Indian Philosophy)
वर्गः–घ : संस्कृतसाहित्यम् (Group-D : Sanskrit Literature)

⌘

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयं वर्षम्)
तृतीयं सत्रम् (2009–2010 शैक्षिकसत्रतः प्रवृत्तम्)
M. A. Sanskrit (Final)
Third Semester (w.e.f. 2009-2010)

पाठ्यक्रमस्य रूपरेखा **Outlines of the Syllabus**		पूर्णाङ्काः **Max. Marks**	समयः **Time**
एकादशं पत्रम् : **Paper- XI** :	पालिभाषा साहित्यं च (सर्ववर्ग्याणां छात्राणां कृते अनिवार्यं पत्रम्) Palibhasa Sahityam Cha (Compulsory paper for students of all the four Groups)	100	3 होराः (3 Hours)
द्वादशं पत्रम् : **Paper- XII :**			
वर्गः–क (वेदः) Group-A (Veda)	: ऋक्संहिता यजुस्संहिता च : Riksamhita Yajussamhita Cha	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ख (व्याकरणम्) Group-B (Grammar)	: व्याकरणपरम्परा (1) : Vyakaranaparampara (1)	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ग (भारतीयदर्शनम्) Group-C (Indian Philosophy)	: न्यायदर्शनम् : Nyayadarshanam	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–घ (संस्कृतसाहित्यम्) Group-D (Sanskrit Literature)	: नाट्यसाहित्यम् : Natyasahityam	100	3 होराः (3 Hours)
त्रयोदशं पत्रम् : **Paper- XIII :**			
वर्गः–क (वेदः) Group-A (Veda)	: ब्राह्मणसाहित्यम् : Brahmanasahityam	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ख (व्याकरणम्) Group-B (Grammar)	: व्याकरणदर्शनम् (1) : Vyakaranadarshanam (1)	100	3 होराः (3 Hours)

वर्गः–ग (भारतीयदर्शनम्) : पूर्वमीमांसादर्शनम् 100 3 होराः (3 Hours)
Group-C (Indian Philosophy) : Purvamimamsadarshanam

वर्गः–घ (संस्कृतसाहित्यम्) : काव्यशास्त्रम् (1) 100 3 होराः (3 Hours)
Group-D (Sanskrit Literature) : Kavyashastram (1)

चतुर्दशं पत्रम् :
Paper- XIV :

वर्गः–क (वेदः) : कल्पसाहित्यम् 100 3 होराः (3 Hours)
Group-A (Veda) : Kalpasahityam

वर्गः–ख (व्याकरणम्) : व्याकरणप्रक्रिया (1) 100 3 होराः (3 Hours)
Group-B (Grammar) : Vyakaranaprakriya (1)

वर्गः–ग (भारतीयदर्शनम्) : चार्वाक-जैनदर्शने 100 3 होराः (3 Hours)
Group-C (Indian Philosophy) : Charvaka-Jainadarshane

वर्गः–घ (संस्कृतसाहित्यम्) : काव्यं काव्यशास्त्रस्य च इतिहासः 100 3 होराः (3 Hours)
Group-D (Sanskrit Literature) : Kavyam Kavyashastrasya Cha Itihasah

पञ्चदशं पत्रम् :
Paper- XV :

वर्गः–क (वेदः) : ऋक्प्रातिशाख्यं छन्दांसि च 100 3 होराः (3 Hours)
Group-A (Veda) : Rikpratishakhyam Chhandamsi Cha

वर्गः–ख (व्याकरणम्) : व्याकरणप्रक्रिया (2) 100 3 होराः (3 Hours)
Group-B (Grammar) : Vyakaranaprakriya (2)

वर्गः–ग (भारतीयदर्शनम्) : बौद्धदर्शनम् 100 3 होराः (3 Hours)
Group-C (Indian Philosophy) : Bauddhadarshanam

वर्गः–घ (संस्कृतसाहित्यम्) : ऐतिहासिककाव्यं खण्डकाव्यं च 100 3 होराः (3 Hours)
Group-D (Sanskrit Literature) : Aitihasikakavyam Khandakavyam Cha

★★★

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयं वर्षम्)
चतुर्थं सत्रम् (2009–2010 शैक्षिकसत्रतः प्रवृत्तम्)
M. A. Sanskrit (Final)
Fourth Semester (w.e.f. 2009-2010)

पाठ्यक्रमस्य रूपरेखा	पूर्णाङ्काः	समयः
Outlines of the Syllabus	**Max. Marks**	**Time**

षोडशं पत्रम् : प्राकृतभाषा साहित्यं च 100 3 होराः (3 Hours)
(सर्ववर्ग्याणां छात्राणां कृते अनिवार्यं पत्रम्)
Paper- XVI : Prakritabhasa Sahityam Cha
(Compulsory paper for students of all the four Groups)

सप्तदशं पत्रम् :
Paper- XVII :

वर्गः–क (वेदः) : अथर्वसंहिता सामसंहिता च 100 3 होराः (3 Hours)
Group-A (Veda) : Atharvasamhita Samasamhita Cha

वर्गः–ख (व्याकरणम्) Group-B (Grammar)	: व्याकरणपरम्परा (2) : Vyakaranaparampara (2)	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ग (भारतीयदर्शनम्) Group-C (Indian Philosophy)	: योगदर्शनम् : Yogadarshanam	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–घ (संस्कृतसाहित्यम्) Group-D (Sanskrit Literature)	: नाट्यशास्त्रम् : Natyashastram	100	3 होराः (3 Hours)

अष्टादशं पत्रम् :
Paper- XVIII :

वर्गः–क (वेदः) Group-A (Veda)	: आरण्यकोपनिषत्साहित्यम् : Aranyakopanisatsahityam	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ख (व्याकरणम्) Group-B (Grammar)	: व्याकरणदर्शनम् (2) : Vyakaranadarshanam (2)	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ग (भारतीयदर्शनम्) Group-C (Indian Philosophy)	: अद्वैतवेदान्तदर्शनम् : Advaitavedantadarshanam	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–घ (संस्कृतसाहित्यम्) Group-D (Sanskrit Literature)	: काव्यशास्त्रम् (2) : Kavyashastram (2)	100	3 होराः (3 Hours)

एकोनविंशं पत्रम् :
Paper- XIX :

वर्गः–क (वेदः) Group-A (Veda)	: वेदव्याख्यापद्धतयः वेदभाष्यकाराश्च : Vedavyakhyapaddhatayah Vedabhasyakarashcha	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ख (व्याकरणम्) Group-B (Grammar)	: व्याकरणप्रक्रिया (3) : Vyakaranaprakriya (3)	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ग (भारतीयदर्शनम्) Group-C (Indian Philosophy)	: अद्वैतशैवागमः (काश्मीरशैवदर्शनम्) पूर्णाद्वैतदर्शनञ्च : Advaitashaivagamah (Kashmirashaivadarshanam) Purnadvaitadarshananca	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–घ (संस्कृतसाहित्यम्) Group-D (Sanskrit Literature)	: चम्पूकाव्यं काव्यादर्शश्च : Campukavyam Kavyadarshashca	100	3 होराः (3 Hours)

विंशं पत्रम् :
Paper- XX :

वर्गः–क (वेदः) Group-A (Veda)	: वैदिकव्याकरणम् : Vaidikavyakaranam	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ख (व्याकरणम्) Group-B (Grammar)	: व्याकरणप्रक्रिया (4) : Vyakaranaprakriya (4)	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–ग (भारतीयदर्शनम्) Group-C (Indian Philosophy)	: दार्शनिकसिद्धान्ताः आधुनिकविज्ञानञ्च : Darshanikasiddhantah Adhunikavijnananca	100	3 होराः (3 Hours)
वर्गः–घ (संस्कृतसाहित्यम्) Group-D (Sanskrit Literature)	: आधुनिककाव्यं गीतिकाव्यं च : Adhunikakavyam Gitikavyam Cha	100	3 होराः (3 Hours)

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयं वर्षम्)
तृतीयं सत्रम्
(2009-2010 शैक्षिकसत्रतः प्रवृत्तम्)

M. A. Sanskrit (Final)
Third Semester
(Effective from Academic Session: 2009-2010)

लिखितपत्राणां विस्तृतः पाठ्यक्रमः
Detailed Syllabus for written papers

एकादशं पत्रम् : पालिभाषा साहित्यं च **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XI : Palibhasa Sahityam Cha **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : पालिसाहित्यम् : पालिसंग्रहः, अधोनिर्दिष्टाः एव पाठाः -
1-6, 9,11-13,17,18 - सप्रसङ्गं संस्कृतमाध्यमेन गद्यांशव्याख्या **20 अंकाः**

घटकम्-2 : पालिसाहित्यम् : पालिसंग्रहः, अधोनिर्दिष्टाः एव पाठाः -
21-30, 32, 34-36 - सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या **20 अंकाः**

घटकम्-3 : पालिसाहित्यस्य इतिहासः **20 अंकाः**
पालिभाषायाः उद्भवः विकासश्च, भारतीय-आर्यभाषाणां विकासक्रमे पालिभाषायाः अवदानम्, भारतीयसंस्कृतेः इतिहासे पालिभाषायाः पालिसाहित्यस्य च अवदानम्, भारतीय-इतिहासस्य निर्माणे पालिभाषाध्ययनस्य पालिसाहित्याध्ययनस्य च महत्त्वम्, पालि-प्राकृत-वैदिकसंस्कृतलौकिकसंस्कृतभाषाणां भाषावैज्ञानिकं साम्यम्/वैषम्यम्।

घटकम्-4 : पालिव्याकरणम् **20 अंकाः**
(क) सन्धिः, समासः, कारकम् (10 अंकाः)
(ख) संज्ञारूपाणि, धातुरूपाणि (10 अंकाः)
(i) संज्ञारूपाणि - बुद्ध, मुनि, अग्गि, भिक्खु, राया, अत्ता अथवा अप्पा, पिता, कञ्या, इत्थी, माता ।
(ii) धातुरूपाणि - भू, गम, पठ, ठा, दिस्स, कर, दा, पुच्छ, कथ, सक्ख (केवलं लट्-लङ्-लृट्-लोट्-विधिलिङ्-लकारेषु)

घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् व्याख्या-व्याकरणात्मकेषु प्रश्नेषु 50% अंशः, इतिहास-निबन्धात्मक-प्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्ययेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं गद्यांशद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- अस्मिन् घटके पालिसाहित्यस्य इतिहासमाश्रितः एकः निबन्धः लेखनीयः । तदर्थं निबन्धात्मकप्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - पालिव्याकरणे सन्धि-समास-कारकेभ्यः 10 अंकात्मकाः प्रश्नाः, संज्ञा-धातुरूपेभ्यश्च 10 अंकात्मकाः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (10x2=20 अंकाः)

V. पञ्चघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्था:

1. पालि-संग्रह, सम्पा॰ डॉ॰ पी॰ वी॰ बापट, साहित्य अकादमी, न्यू दिल्ली
2. पालिप्पदीपिका, वीरेन्द्रकुमार अलंकार, वागाम्भृणी, पिंजौर (पंचकूला)
3. पालिमहाव्याकरण, भिक्षु जगदीश कश्यप, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली
4. कच्चायनव्याकरण, सम्पा॰ एस॰ एन॰ तिवारी, तारा बुक एजेन्सी, कमच्छा, वाराणसी, 1989
5. बालावतार (पालिव्याकरण), सम्पा॰ द्वारिकादास शास्त्री, वाराणसी
6. पालि साहित्य का इतिहास, भरतसिंह उपाध्याय, हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग
7. पालिसाहित्य का इतिहास, कोमलचन्द्र जैन, वाराणसी, 1989
8. पालिसाहित्य का इहिास, पं॰ राहुल सांकृत्यायन
9. हिस्ट्री ऑफ पालि लिटरेचर (वॉल्यूम-2), एम॰ विण्टरनित्स

★★★

वर्ग: 'क' वेद: [Group - A : Veda]

द्वादशं पत्रम् : ऋक्संहिता यजुस्संहिता च — **पूर्णाङ्का: 100**

Paper- XII : Riksamhita Yajussamhita Cha — **समय: 3 होरा: (3 Hours)**

घटकम्-1 : निम्नसूक्तानां पारम्परिक-पाश्चात्त्यभाष्यकारानुसारेण गहनमध्ययनम् (संस्कृतमाध्यमेन)-
ऋग्वेद: - अग्नि: (1.19), सूर्य: (1.115), ब्रह्मणस्पति: (2.23),
मित्र: (3.59), उषा: (3.61), पर्जन्य: (5.83) । **20 अंका:**

घटकम्-2 : निम्नसूक्तानां पारम्परिक-पाश्चात्त्यभाष्यकारानुसारेण गहनमध्ययनम् -
ऋग्वेद:- पूषन् (6.53), वास्तोष्पति: (7.54), सरस्वती (7.95),
मण्डूक: (7.103), अक्ष: (10.34), ज्ञानम् (10.71) । **20 अंका:**

घटकम्-3 : निम्नलिखितस्याध्यायद्वयस्य उव्वटमहीधरभाष्यसहितं गहनमध्ययनम -
यजुर्वेद: (माध्यन्दिन- वाजसनेयि), अध्याय: 31-32 (सम्पूर्णम्) । **20 अंका:**

घटकम्-4 : निम्नलिखितस्याध्यायस्य उव्वटमहीधरभाष्यसहितं गहनमध्ययनम् -
यजुर्वेद: (माध्यन्दिन-वाजसनेयि), अध्याय: 33 (1-50 मन्त्रपर्यन्तम्) । **20 अंका:**

घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वार: विकल्परहिता:
संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: । **20 अंका:**

टिप्पणी :-

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्ना: संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेया:, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानि: भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश:, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंश: वैकल्पिक: भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधि:

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे षट् (6) अनिवार्या: प्रश्ना: भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रित: प्रश्न: - पारम्परिक-पाश्चात्त्यभाष्यकारानुसारेण मन्त्रद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्य: मन्त्रत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंका:)

II. द्वितीयघटकाश्रित: प्रश्न: - पारम्परिक-पाश्चात्त्यभाष्यकारानुसारेण मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्य: मन्त्रत्रयं प्रदास्यते। (2x7=14 अंका:)

III. प्रथमद्वितीयघटकयो: निर्दिष्टसूक्तसम्बद्धं वैदिकदेवविषयकम् एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (6 अंका:)

IV. तृतीयघटकाश्रित: प्रश्न: - उव्वटमहीधरभाष्यानुसारेण मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायद्वयात् मन्त्रत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंका:)

V. चतुर्थघटकाश्रित: प्रश्न: - उव्वटमहीधरभाष्यानुसारेण मन्त्रद्वयस्य विशदव्याख्यायै यथानिर्दिष्टाध्यायात् मन्त्रत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंका:)

VI. पञ्चमघटकाश्रित: प्रश्न: - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिता: चत्वार: संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंका:)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. सायणकृतम् ऋग्वेदभाष्यम् ।
2. ऋग्वेद का सुबोध भाष्य, पं० श्रीपाद दामोदर सातवलेकर, पारडी ।
3. वैदिक व्याख्याविवेचन, डॉ० राम गोपाल, नैशनल पब्लिशिंग हाउस, नई दिल्ली ।
4. Vedic Reader for Students, A.A. Macdonell.
5. Hymns from the Rigveda, Peterson, B.O.R.I., Pune, 1938.
6. Hymns of the Rigveda, Ralph T.M. Griffith, Chowkhamba, Varanasi, 1963.
7. उव्वटमहीधरकृत शुक्लयजुर्वेदभाष्य, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
8. यजुर्वेदभाष्य, स्वामी दयानन्दसरस्वती, सम्पा० ब्रह्मदत्त जिज्ञासु, रामलाल कपूर ट्रस्ट, सोनीपत (हरियाणा)
9. वेद-व्याख्या की दिशाएँ, डॉ० व्रजबिहारी चौबे, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, होशियारपुर, पंजाब, 2006
10. वेदभाष्यकारों की वेदार्थ प्रक्रियाएँ, डॉ० रामनाथ वेदालंकार ।
11. वैदिक देवशास्त्र, अनुवादक सूर्यकान्त ।
12. वैदिक देवता : उद्भव और विकास (भाग 1-2), गयाचरण त्रिपाठी, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली ।

★★★

त्रयोदशं पत्रम् : ब्राह्मणसाहित्यम् — **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XIII : Brahmanasahityam — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : निर्दिष्टग्रन्थस्य पारम्परिकभाष्यानुसारेण अध्ययनम् (संस्कृतमाध्यमेन)-
ऐतरेयब्राह्मणम्, अध्यायः 34 — **20 अंकाः**
घटकम्-2 : निर्दिष्टग्रन्थस्य पारम्परिकभाष्यानुसारेण अध्ययनम् -
ऐतरेय-ब्राह्मणम्, अध्यायः 35 — **20 अंकाः**
घटकम्-3 : निर्दिष्टग्रन्थस्य पारम्परिकभाष्यानुसारेण अध्ययनम् -
शतपथ-ब्राह्मणम्, काण्डः 5 (चरकसौत्रामणी) — **20 अंकाः**
घटकम्-4 : निर्दिष्टग्रन्थस्य पारम्परिकभाष्यानुसारेण अध्ययनम् -
शतपथ-ब्राह्मणम्, काण्डः 1, अध्यायः 8, ब्राह्मणम् 1-2 (मनु-मत्स्याख्यानम्) — **20 अंकाः**
घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः
संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । — **20 अंकाः**

टिप्पणी :-

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे सप्त (7) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - पारम्परिक्या रीत्या प्रकरणद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं निर्दिष्टाध्यायात् प्रकरणत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् - प्रथमे प्रश्ने पारम्परिक्या रीत्या प्रकरणद्वयं व्याख्यातुं निर्दिष्टाध्यायात् प्रकरणत्रयं प्रदास्यते । (2x7=14 अंकाः)
द्वितीये प्रश्ने निर्दिष्टाध्यायगतविषयसम्बद्धम् एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (1x6=6 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - पारम्परिक्या रीत्या प्रकरणद्वयं विशदेन व्याख्यातुं निर्दिष्टांशात् प्रकरणत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् - प्रथमे प्रश्ने पारम्परिक्या रीत्या प्रकरणद्वयं व्याख्यातुं निर्दिष्टांशात् प्रकरणत्रयं प्रदास्यते । (2x7=14 अंकाः)
द्वितीये प्रश्ने यथानिर्दिष्टपाठ्यांशविषयसम्बद्धम् एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (1x6=6 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्था:

1. ऐतरेय-ब्राह्मणम् (सायणभाष्य एवं सरल हिन्दी व्याख्या), सम्पा० डॉ० सुधाकर मालवीय, तारा प्रिंटिंग वर्क्स, वाराणसी ।
2. Martin Haug, The Aitareya Brahmana of the Rigveda, Bhartiya Publishing House, 1976.
3. ऐतरेयालोचनम्, सत्यव्रत सामश्रमी ।
4. ए० वी० कीथ, द ऋग्वैदिक ब्राह्मणाज् ।
5. शतपथ-ब्राह्मण, सम्पा० गंगाप्रसाद उपाध्याय (भाग 1 तथा 3) ।
6. शतपथ-ब्राह्मण (सायणभाष्य), नाग प्रकाशन, दिल्ली ।
7. शतपथ-ब्राह्मणम्, Eng. Tr. जे० इगलिंग (भाग 1-5) ।
8. शतपथ-ब्राह्मण : एक सांस्कृतिक अध्ययन, उर्मिला देवी शर्मा, मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स, नई दिल्ली ।

★★★

चतुर्दशं पत्रम् : कल्पसाहित्यम् — पूर्णाङ्का: 100

Paper- XIV : Kalpasahityam — **समय: 3 होरा:** **(3 Hours)**

घटकम्-1 : निम्नलिखितश्रौतसूत्रस्य कर्कभाष्यानुसारेण विशदम् अध्ययनम् (संस्कृतमाध्यमेन)-
कात्यायनश्रौतसूत्रम् - अध्याय: 2, कण्डिका 1-4, (दर्शपौर्णमास:) **20 अंका:**

घटकम्-2 : निम्नलिखितश्रौतसूत्रस्य कर्कभाष्यानुसारेण विशदम् अध्ययनम् -
कात्यायनश्रौतसूत्रम्, अध्याय: 2, कण्डिका 5-8 (दर्शपौर्णमास:) **20 अंका:**

घटकम्-3 : निम्नगृह्यसूत्रस्य हरिहर-गदाधर-कर्क-भाष्यानुसारेण अध्ययनम् -
पारस्करगृह्यसूत्रम्, प्रथम: काण्ड: **20 अंका:**

घटकम्-4 : निम्नशुल्बसूत्रस्य विशदम् अध्ययनम् -
कात्यायनशुल्बसूत्रम्, प्रथम: अध्याय: **20 अंका:**

घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वार: विकल्परहिता: संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: । **20 अंका:**

टिप्पणी :-

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्ना: संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेया:, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानि: भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश:, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंश: वैकल्पिक: भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधि:

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे षट् (6) अनिवार्या: प्रश्ना: भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

I. प्रथमघटकाश्रित: प्रश्न: - कर्कभाष्यानुसारेण सूत्रचतुष्टयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् षट् सूत्राणि प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंका:)

II. द्वितीयघटकाश्रित: प्रश्न: - कर्कभाष्यानुसारेण सूत्रचतुष्टयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् षट् सूत्राणि प्रदास्यन्ते। (4x5=20 अंका:)

III. तृतीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् - प्रथमे प्रश्ने निर्दिष्टभाष्यकारानुसारेण सूत्रचतुष्टयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टकाण्डात् षट् सूत्राणि प्रदास्यन्ते । (4x4=16 अंका:)
द्वितीये प्रश्ने यथानिर्दिष्टकाण्डगतं संस्कारमेकमाश्रित्य टिप्पणीं लिखितुं संस्कारद्वयं प्रदास्यते। (1x4=4 अंका:)

IV. चतुर्थघटकाश्रित: प्रश्न: - सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंका:)

अथवा

प्रतिपाद्यवस्तुविषयकम् एकं विवरणात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (1x20=20 अंका:)

V. पञ्चमघटकाश्रित: प्रश्न: - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वार: विकल्परहिता: संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंका:)

अनुशंसितग्रन्था:

1. कात्यायन-श्रौतसूत्रम्, विद्याधरशर्मा-कृत सरलावृत्ति, अच्युत ग्रन्थमाला, वाराणसी ।
2. कात्यायनश्रौतसूत्रम् (भाग 1-2), नित्यानन्द पन्त और गोपालशास्त्री नेने, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी ।

3. कात्यायन-श्रौतसूत्रम्, कर्कभाष्य, डॉ० ए० बेवर, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 1972
4. कात्यायनश्रौतसूत्रम् (कर्कभाष्यसहितम्), प्रथम भाग, श्री लाल बहादुर शास्त्री केन्द्रीय संस्कृत विद्यापीठ, दिल्ली, 1982-85
5. पारस्करगृह्यसूत्र, अनुवादक डॉ० सुधाकर मालवीय, तारा प्रिंटिंग वर्क्स, वाराणसी ।
6. पारस्करगृह्यसूत्र, खेमराज श्रीकृष्णदास, बाम्बे ।
7. पारस्करगृह्यसूत्र (हरिहरगदाधर-भाष्य), सम्पा० डॉ० जगदीशचन्द्र, चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी ।
8. पारस्करगृह्यसूत्र (हरिहरभाष्यसहित), डॉ० हरिदत्त शास्त्री, भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली ।
9. कातीयशुल्बसूत्र, विद्याधरगौड-कृत सरलावृत्ति, अच्युत ग्रन्थमाला, वाराणसी।
10. कातीयशुल्बसूत्र, कर्क-महीधर-वृत्ति-सहित, चौखम्बा, वाराणसी ।
11. कात्यायनशुल्बसूत्रम् (सोपपत्तिकं पर्यालोचनम्), डॉ० रमेशचन्द दाश शर्मा, नाग प्रकाशन, दिल्ली, 1994
12. पारस्करगृह्यसूत्र, व्याख्याकार, डॉ० वेदपाल, सत्यार्थप्रकाशन न्यास, कुरुक्षेत्र, 2008

★★★

पञ्चदशं पत्रम् : ऋक्प्रातिशाख्यं छन्दांसि च — **पूर्णाङ्काः 100**

Paper- XV : Rikpratishakhyam Chhandamsi Cha — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1	: सूत्राणां सोदाहरणं विशदव्याख्यानम् (संस्कृतमाध्यमेन)- शौनकः, ऋक्प्रातिशाख्यम् - पटलम् 1	**20 अंकाः**
घटकम्-2	: सूत्राणां सोदाहरणं विशदव्याख्यानम्- शौनकः, ऋक्प्रातिशाख्यम् - पटलम् 2-3	**20 अंकाः**
घटकम्-3	: सूत्राणां सोदाहरणं विशदं व्याख्यानम् - शौनकः, ऋक्प्रातिशाख्यम् - पटलम् 4	**20 अंकाः**
घटकम्-4	: वैदिकछन्दसां ज्ञानम् - प्रमुखवैदिकच्छन्दांसि (ऋक्प्रातिशाख्यानुसारेण)।	**20 अंकाः**
घटकम्-5	: उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिको भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकात् - सोदाहरणं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यानार्थं पञ्चानां सूत्राणां यथानिर्दिष्टपटलात् सूत्राष्टकं दास्यते । (5x4=20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकात् - पञ्चानां सूत्राणां सोदाहरणं व्याख्यानार्थं यथानिर्दिष्टपटलाभ्यां सूत्राष्टकं प्रदास्यते । (5x4=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकात् - पञ्चानां सूत्राणां सोदाहरणं व्याख्यायै यथानिर्दिष्टपटलात् सूत्राष्टकं प्रदास्यते । (5x4=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकात् - द्वयोश्छन्दसोः सलक्षणं सोदाहरणं व्याख्यानाय छन्दश्चतुष्टयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

VI. पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ऋक्प्रातिशाख्यम्, सम्पा० तथा अनुवादक मंगलदेव शास्त्री, चौखम्बा, वाराणसी ।
2. ऋक्प्रातिशाख्यम्, (उव्वट-भाष्यसहितम्) सम्पा० तथा अनु० डॉ० वीरेन्द्रकुमार वर्मा, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, दिल्ली, 1992
3. ऋग्वेदप्रातिशाख्यम् - डॉ० ब्रजबिहारी चौबे (पटल 1-4), भारतीय विद्या प्रकाशन, दिल्ली ।
4. ऋग्वेदप्रातिशाख्य : एक परिशीलन, डॉ० वीरेन्द्र कुमार वर्मा, काशी हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी, 1972
5. वैदिक छन्दोमीमांसा, पं० युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
6. छन्दःशास्त्रम् (पिंगलकृत), श्री हलायुधभट्टविरचित मृतसंजीवनी व्याख्या एवं वृत्तिसहित, चौखम्बा ओरियण्टालिया, वाराणसी, 1986

★★★

वर्गः 'ख' व्याकरणम् [Group - B : Grammar]

द्वादशं पत्रम् : व्याकरणपरम्परा (1) — **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XII : Vyakaranaparampara (1) — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : शाकटायनः, आपिशलिः, काशकृत्स्नः, व्याडिः, पाणिनिः, कात्यायनः, पतञ्जलिः। **20 अंकाः**

घटकम्-2 : जयादित्यः (काशिकाकारः), वामनः (काशिकाकारः), जिनेन्द्रबुद्धिः (न्यासकारः), हरदत्तः (पदमञ्जरीकारः), रामचन्द्रः (प्रक्रियाकौमुदी-लेखकः), भट्टोजिदीक्षितः (सिद्धान्तकौमुदी-लेखकः), वरदराजः (मध्य-/लघु-सिद्धान्तकौमुदी-लेखकः)। **20 अंकाः**

घटकम्-3 : पाणिनिः, अष्टाध्यायी-प्रथमोऽध्यायः, प्रथमः पादः । अधोलिखितसञ्ज्ञाविधायकसूत्राणां काशिकादिशा संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं व्याख्या- वृद्धिः (1.1.1), गुणः (1.1.2), संयोगः (1.1.7), अनुनासिकः (1.1.8), सवर्णम् (1.1.9), प्रगृह्यम् (1.1.11), घु (1.1.20), घ (1.1.22)। **20 अंकाः**

घटकम्-4 : भट्टोजिदीक्षितः, वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्):-उणादिप्रकरणम्, प्रथमः पादः (सोदाहरणं सूत्रव्याख्या) **20 अंकाः**

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु तृतीयघटकस्य प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) प्रथमद्वितीयघटकसम्बद्धप्रश्नयोः 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। तृतीयचतुर्थघटकसम्बद्धप्रश्नयोः 50% अंशः वैकल्पिकः भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र पञ्चमघटकसम्बद्धं पञ्चमं प्रश्नं विहाय प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावत् चत्वारः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते यत्र प्रतिप्रश्नम् उपरिनिर्दिष्टटिप्पण्यनुसारेण विकल्पो भविष्यति । पञ्चमघटकसम्बद्धः संक्षिप्तोत्तरात्मकः पञ्चमः प्रश्नः विकल्परहितो भविष्यति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - प्रथमघटकोक्तानां वैयाकरणानां कस्यचिद् एकस्य जीवनपरिचयम्, रचनाः, संस्कृतव्याकरणशास्त्रे तस्य योगदानं च अधिकृत्य लिखितुं वैयाकरणद्वयसम्बद्धौ वैकल्पिकौ प्रश्नौ प्रदास्येते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - द्वितीयघटकोक्तानां वैयाकरणानां कस्यचिद् एकस्य जीवनपरिचयम्, रचनाः, संस्कृतव्याकरणशास्त्रे तस्य योगदानं च अधिकृत्य लिखितुं वैयाकरणद्वयसम्बद्धौ वैकल्पिकौ प्रश्नौ प्रदास्येते । (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - तृतीयघटकोक्तपाठ्यक्रमसम्बद्धं सूत्रचतुष्टयं सोदाहरणं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् षट् सूत्राणि प्रदास्यन्ते। (4x5=20अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - चतुर्थघटकोक्तपाठ्यक्रमसम्बद्धं सूत्रचतुष्टयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् षट् सूत्राणि प्रदास्यन्ते । (4x5 = 20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4x5= 20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. संस्कृत-व्याकरणशास्त्र का इतिहास (भाग 1-2), युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
2. संस्कृत व्याकरण का उद्भव और विकास, सत्यकाम वर्मा, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
3. संस्कृतव्याकरणदर्शन, रामसुरेश त्रिपाठी, राजकमल प्रकाशन, दिल्ली, 1972
4. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन, रामशंकर भट्टाचार्य, इण्डोलोजिकल हाउस, वाराणसी, 1966
5. व्याकरणशास्त्रेतिहासः, वी० त्रिपाठी ।

6. Belvalkar, Shripada Krishna, An Account of the Different Existing Systems of Sanskrit Grammar, Bharatiya Vidya Prakashan, Varanasi.
7. George Cardona, P‚‹ini : A Survey of Research, Motilal Banarsidass, Delhi.
8. Hartmnt Scharfe, Wiesbaden; A History of Grammatical Literature, Otta Marrasowitz, 1977.
9. काशिकावृत्ति (न्यास-पदमञ्जरी-सहित), सम्पा० एवं हिन्दी टीकाकार- डॉ० जयशंकरलाल त्रिपाठी एवं सुधाकर मालवीय, तारा पब्लिकेशन, वाराणसी ।
10. काशिका, हिन्दीटीकाकार- श्रीनारायण मिश्र ।
11. अष्टाध्यायी (भाष्य) प्रथमावृत्ति (प्रथम भाग), पं० ब्रह्मदत्त जिज्ञासु, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली (सोनीपत)।
12. अष्टाध्यायी-काशिका (प्रथमाध्यायः), वेदपाल विद्याभास्कर, साहित्य भण्डार, मेरठ, 1985
13. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्ध), भट्टोजिदीक्षित, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
14. उणादिकोषः, स्वामी दयानन्द, सम्पा० युधिष्ठिर मीमांसक।
15. पाणिनीयशिक्षा, व्याख्याकार- श्रीनारायण मिश्र, गोकुलदास संस्कृत ग्रन्थमाला ।
16. P‚‹in„ya†ik¹‚, Ed. & Tr. by M.M. Ghosh, Delhi, 1986.

★★★

त्रयोदशं पत्रम् : व्याकरणदर्शनम् (1) — पूर्णाङ्काः 100
Paper- XIII : Vyakaranadarshanam (1) — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 :	पतञ्जलिः, महाभाष्यम्, प्रथमम् आह्निकम् (पस्पशाह्निकम्) {संस्कृतमाध्यमेन}	**20 अंकाः**
घटकम्-2 :	भर्तृहरिः, वाक्यपदीयम् - ब्रह्मकाण्डम्, कारिकाः 1-74	**20 अंकाः**
घटकम्-3 :	नागेशभट्टः, वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा - शक्तिनिरूपणम्, लक्षणानिरूपणम्	**20 अंकाः**
घटकम्-4 :	वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा - धात्वर्थनिर्णयः	**20 अंकाः**
घटकम्-5 :	उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नौ संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयौ अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकेषु प्रश्नेषु 50% अंशः, समीक्षात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे सप्त (7) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र पञ्चमघटकसम्बद्धं पञ्चमं प्रश्नं विहाय प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावत् षट् प्रश्नाः प्रदास्यन्ते यत्र प्रतिप्रश्नम् उपरिनिर्दिष्टटिप्पण्यनुसारेण विकल्पो भविष्यति । पञ्चमघटकसम्बद्धः संक्षिप्तोत्तरात्मकः सप्तमः प्रश्नः विकल्परहितो भविष्यति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथमः प्रश्नः - सप्रसङ्गं वार्तिकद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्तिकत्रयं प्रदास्यते । (2x5=10 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य एकं समीक्षात्मकं प्रश्नं संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (10 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथमः प्रश्नः - सप्रसङ्गं कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयं प्रदास्यते । (2x5 =10 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य एकं समीक्षात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (10 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गम् अवतरणद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अवतरणत्रयं प्रदास्यते। (2x10 =20 अंकाः)

अथवा

यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य एकं समीक्षात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गम् अवतरणद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अवतरणत्रयं प्रदास्यते। (2x10 =20 अंकाः)

अथवा

यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य एकं समीक्षात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः – पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. व्याकरणमहाभाष्यम् (भाग-1), सम्पा० वेदव्रत, हरियाणा साहित्य संस्थान, गुरुकुल झज्जर, 1962
2. महाभाष्यम् (प्रथमो भागः), व्याख्या० युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
3. व्याकरणमहाभाष्य (कैयट-कृत 'प्रदीप' तथा नागेश-कृत 'उद्द्योत' सहित, भाग-1), सम्पा० आर० के० शास्त्री तथा डी० कुदाल, वाराणसी, 1987
4. व्याकरणमहाभाष्यम् (आह्निक 1-5), व्याख्या० तथा सम्पा० मथुराप्रसाद मिश्र, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
5. व्याकरणमहाभाष्य (आह्निक 1-2), संस्कृत व्याख्याकार माधव शास्त्री भाण्डारी, हिन्दी व्याख्या० वेदप्रकाश विद्यावाचस्पति, मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स, दिल्ली ।
6. पातञ्जल महाभाष्य में प्रत्याख्यात सूत्र : एक समीक्षात्मक अध्ययन, भीमसिंह वेदालंकार, निर्मल बुक एजेन्सी, कुरुक्षेत्र, 1987
7. पातञ्जल महाभाष्य में अपूर्व कल्पनाएँ, भीमसिंह वेदालंकार, परिमल प्रकाशन, दिल्ली, 1988
8. व्याकरणशास्त्रीय लोकन्यायरत्नाकर, भीमसिंह वेदालंकार, पेनमैन पब्लिशर्स, दिल्ली, 2001
9. संस्कृतव्याकरणदर्शन, भीमसिंह वेदालंकार, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2006
10. व्याकरणमहाभाष्य : विद्यानिधि हिन्दी व्याख्या, भीमसिंह वेदालंकार, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2004
11. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), हिन्दी व्याख्या० रामगोविन्द शुक्ल, काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ।
12. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), व्याख्या० वामदेवाचार्य, कृष्णदास अकादमी, वाराणसी ।
13. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), हिन्दी व्याख्या० शिवशङ्कर अवस्थी, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 1990
14. भाषातत्त्व और वाक्यपदीय, सत्यकाम वर्मा, भारतीय प्रकाशन, दिल्ली, 1983
15. V,kyapad„ya of Bhart±hari, Ed. K.A.S. Iyer, Delhi, 1964.
16. V,kyapad„ya of Bhart±hari (with the Comms : V±tti & Paddhati), Ed. K.A.S. Iyer, Pune, 1995.
17. परमलघुमञ्जूषा, संस्कृत व्याख्याकार पं० कालिकाप्रसाद शुक्ल, बडौदा, 1961
18. वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा, व्याख्याकार तथा सम्पा० डॉ० कपिलदेव शास्त्री, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय प्रकाशन, कुरुक्षेत्र, 1975
19. परमलघुमञ्जूषा, सम्पा० जे० एल० त्रिपाठी, वाराणसी, 1985
20. परमलघुमञ्जूषा (टिप्पणीसहित), सम्पा० अलखदेव शर्मा, वाराणसी, 1981
21. P.C. Chakravarti, The Philosophy of Sanskrit Grammar, Kolkata.
22. Gaurinath Shastri, The Philosophy of Word and Meaning, Kolkata.
23. Gaurinath Shastri, A Study in the Dialectics of Spho⁰a, Motilal Banarsidass, Delhi, 1980.
24. व्याकरणदर्शनभूमिका, रामाज्ञा पाण्डेय, सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी ।
25. व्याकरण की दार्शनिक भूमिका, सत्यकाम वर्मा, मुंशीराम मनोहरलाल, दिल्ली, 1971

★★★

चतुर्दशं पत्रम् : व्याकरणप्रक्रिया (1) पूर्णाङ्काः 100

Paper- XIV : Vyakaranaprakriya (1) **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : भट्टोजिदीक्षितः, वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता) :- **20 अंकाः**
अजन्तपुंलिङ्गप्रकरणाद् आरभ्य अजन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणं यावत्-
सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा);
सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिश्च ।

घटकम्-2 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता) :- **20 अंकाः**
स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्- संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा); सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं स्त्रीप्रत्ययस्य प्रतिपादनं च ।

घटकम्-3 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा- तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
समासः - अव्ययीभावसमासप्रकरणम्, तत्पुरुषसमासप्रकरणम्-
सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा);
सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिश्च ।

घटकम्-4 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा- तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
तद्धितेष्वपत्याधिकारप्रकरणे 'समर्थानां प्रथमाद् वा' (सूत्रसंख्या 1072) इति

सूत्राद् आरभ्य 'क्षुद्राभ्यो वा' (सूत्रसंख्या 1137) इति सूत्रं यावत्-सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या (पंक्ती: फक्किकाश्च वर्जयित्वा); सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिश्च ।

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु द्वितीयघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् सूत्रव्याख्यात्मकेषु रूपसिद्धिप्रक्रियासम्बद्धेषु च प्रश्नेषु 50% अंशः वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे नव (9) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावत् प्रतिघटकं प्रश्नद्वयं भविष्यति । पञ्चमघटकम् आश्रित्य च एकः प्रश्नः भविष्यति यत्र घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -

प्रथमः प्रश्नः - प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)

द्वितीयः प्रश्नः - प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते । (3x4=12 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -

प्रथमः प्रश्नः - द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)

द्वितीयः प्रश्नः - द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां संस्कृतमाध्यमेन सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं स्त्रीप्रत्ययस्य प्रतिपादनाय यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते । (3x4=12 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -

प्रथमः प्रश्नः - तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)

द्वितीयः प्रश्नः - तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते । (3x4=12 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -

प्रथमः प्रश्नः - चतुर्थघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)

द्वितीयः प्रश्नः - चतुर्थघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते । (3x4=12 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –

पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनी-सहिता) (पूर्वार्द्धम्), भट्टोजिदीक्षित, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
2. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग 1-2), व्याख्या० गोपालदत्त पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी ।
3. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (समासप्रकरणम्), व्याख्या० आचार्य जगदीश शास्त्री तथा मधुबाला शर्मा, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
4. Siddh,ntakaumud„ (Vol. I), Eng. Tr. S.C. Vasu, Motilal Banarsidass, Delhi.

★★★

पञ्चदशं पत्रम् : व्याकरणप्रक्रिया (2) **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XV : Vyakaranaprakriya (2) **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : भट्टोजिदीक्षितः, वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
अधःपरिगणितधातूनां संस्कृतमाध्यमेन (क) सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः;
(ख) तत्सम्बद्धानां सूत्राणां वार्तिकानां च सोदाहरणं व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा)-
तिङन्ते भ्वादिप्रकरणम् - भू (1), एध (2), व्रज (253), कमु (443), जि (561), वृतु (758) ।

घटकम्-2 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
अधःपरिगणितधातूनां (क) सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः;
(ख) तत्सम्बद्धानां सूत्राणां वार्तिकानां च सोदाहरणं व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा)-
तिङन्ते भ्वादिप्रकरणम् - हृञ् (899), णीञ् (901), गै (917), पा (925), घ्रा (926), ष्ठा (928), दाण् (930), डुलभष् (975), गम्लृ (982), दृशिर् (988), डुपचष् (996), यज (1002), वस (1005), वद (1009) ।

घटकम्-3 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
अधःपरिगणितधातूनां (क) सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः;
(ख) तत्सम्बद्धानां सूत्राणां वार्तिकानां च सोदाहरणं व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा)-
(क) तिङन्ते अदादिप्रकरणम्- दुह (1014), आस (1021), शीङ् (1032), इण् (1045) ।
(ख) जुहोत्यादिप्रकरणम्- ओहाक् (1090), डुधाञ् (1092) ।

घटकम्-4 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
अधोनिर्दिष्टप्रकरणान्तर्गतानां पदानां सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः;
सम्बद्धानां सूत्राणां वार्तिकानां च सोदाहरणं व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा)-
तिङन्ते- (क) णिच्प्रकरणम्; (ख) सन्प्रकरणम् ।

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् सूत्रव्याख्यात्मकेषु रूपसिद्धिप्रक्रियासम्बद्धेषु च प्रश्नेषु 50% अंश वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे नव (9) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावत् प्रतिघटकं प्रश्नद्वयं भविष्यति । पञ्चमघटकम् आश्रित्य च एकः प्रश्नः भविष्यति यत्र घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्-

प्रथमः प्रश्नः - प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः - प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां संस्कृतमाध्यमेन प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्-
प्रथमः प्रश्नः - द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः - द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्-

प्रथमः प्रश्नः – तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः – तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्–
प्रथमः प्रश्नः – चतुर्थघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः – चतुर्थघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –
पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्), भट्टोजिदीक्षित, (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनी-सहिता) मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
2. आख्यातिकः, स्वामी दयानन्द, वैदिक यन्त्रालय, अजमेर ।
3. Siddh,ntakaumud„ (Vol. 2), Eng. Tr. S.C. Vasu, Motilal Banarsidass, Delhi.

★★★

वर्गः 'ग' भारतीयदर्शनम् [Group - C : Indian Philosophy]

द्वादशं पत्रम् : न्यायदर्शनम् — **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XII : Nyayadarshanam — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 :	विश्वनाथन्यायपञ्चाननः, भाषापरिच्छेदः मुक्तावलीसहितः, प्रत्यक्षखण्डः (1-65½ कारिकाः) – निबन्धात्मकप्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-2 :	भाषापरिच्छेदः मुक्तावलीसहितः, प्रत्यक्षखण्डः (1-65½ कारिकाः) – सप्रसङ्गमूलकारिकाव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-3 :	भाषापरिच्छेदः मुक्तावलीसहितः, प्रत्यक्षखण्डः (1-65½ कारिकाः) – सप्रसङ्ग-मुक्तावली-पङ्क्ति-व्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-4 :	भाषापरिच्छेदः मुक्तावलीसहितः, प्रत्यक्षखण्डः (1-65½ कारिकाः) – विशदटिप्पण्यात्मकप्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-5 :	उपरितनग्रन्थगतविषयान् आश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संस्कृतमाध्यमेन संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु पञ्चमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनैव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्या-टिप्पण्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, निबन्धात्मकप्रश्ने च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः – यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गं कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गं पङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते। (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः – यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य द्वयोः विशदटिप्पणीं लिखितुं बिन्दुत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः – पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, दिनकरी-रामरुद्री-टीकासहिता, चौखम्बा, वाराणसी ।
2. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, व्या० चन्द्रधारी सिंह, भारतीयविद्या प्रकाशन, दिल्ली ।
3. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, प्रत्यक्षखण्डः, व्या० धर्मेन्द्रनाथ शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
4. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, प्रत्यक्षखण्डः, व्या० गजानन शास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्बा, वाराणसी ।
5. Bhā¹āpariccheda with Muktāval„, Eng. Tr. & Notes, Swami Madhavananda, Advaita Ashram, Calcutta.

★★★

त्रयोदशं पत्रम् : पूर्वमीमांसादर्शनम् — पूर्णाङ्काः 100

Paper- XIII : Purvamimamsadarshanam — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1	नारायणद्वयी, मानमेयोदयः (केवलं मेयभागः) – निबन्धात्मकप्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-2	मानमेयोदयः (केवलं मेयभागः) – सप्रसङ्गमूलकारिकाव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-3	मानमेयोदयः (केवलं मेयभागः) – सप्रसङ्गगद्यपङ्क्तिव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-4	मानमेयोदयः (केवलं मेयभागः) – विशदटिप्पण्यात्मकप्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-5	उपरितनग्रन्थगतविषयान् आश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संस्कृतमाध्यमेन संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु पञ्चमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनैव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् व्याख्याटिप्पण्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, निबन्धात्मकप्रश्ने च 100% अंशः वैकल्पिको भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति –

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः – यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गं मूलकारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गं गद्यपङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते। (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः – यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य द्वयोः विशदटिप्पणीं लिखितुं बिन्दुत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चघटकाश्रितः प्रश्नः – पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. मानमेयोदयः, नारायणद्वयीप्रणीतः, व्या० स्वामी योगीन्द्रानन्दः, वाराणसी ।
2- M‚nameyodaya, Eng. Tr. & Comm., Surya Narayan Shastri, Adyar.
3. मीमांसादर्शनविमर्शः, वाचस्पति उपाध्यायः, भारतीयविद्याप्रकाशन, दिल्ली ।
4. मीमांसादर्शन का उद्भव और विकास, डॉ० प्रेमा अवस्थी, सुरभारती प्रकाशन, कानपुर ।
5- Studies in the Schools of Pūrva M„mā¿sā, Ganganath Jha

★★★

चतुर्दशं पत्रम् : चार्वाक-जैनदर्शने — पूर्णाङ्काः 100

Paper- XIV : Charvaka-Jainadarshane — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1	माधवाचार्यः, सर्वदर्शनसंग्रहः, चार्वाकदर्शनं जैनदर्शनञ्च (प्रथम-तृतीयाध्यायौ) – निबन्धात्मकप्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-2	सर्वदर्शनसंग्रहः, चार्वाकदर्शनं जैनदर्शनञ्च (प्रथम-तृतीयाध्यायौ)– सप्रसङ्गकारिकाव्याख्या	**20 अंकाः**

घटकम्-3 : सर्वदर्शनसंग्रहः, चार्वाकदर्शनं जैनदर्शनञ्च (प्रथम-तृतीयाध्यायौ)-
सप्रसङ्गगद्यपङ्क्तिव्याख्या **20 अंकाः**

घटकम्-4 : सर्वदर्शनसंग्रहः, चार्वाकदर्शनं जैनदर्शनञ्च (प्रथम-तृतीयाध्यायौ)-
विशदटिप्पण्यात्मकः प्रश्नः **20 अंकाः**

घटकम्-5 : उपरितनग्रन्थगतविषयान् आश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः
संस्कृतमाध्यमेन संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु पञ्चमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनैव समाधेयाः, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्या-टिप्पण्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, निबन्धात्मकप्रश्ने च 100% अंशः वैकल्पिको भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयं प्रदास्यते। (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं गद्यपङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य द्वयोः विशदटिप्पणीं लिखितुं बिन्दुत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. माधवाचार्यकृतः सर्वदर्शनसंग्रहः, संस्कृतटीका, काशीनाथ वासुदेव अभ्यङ्करः, पुणे ।
2. सर्वदर्शनसंग्रहः, आनन्दाश्रम, पुणे ।
3. सर्वदर्शनसंग्रहः, व्या० उमाशंकर शर्मा ऋषि, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
4. Sarvadar†anasa¥graha, Eng. Tr. E.B. Lowell and A.E. Gough, Parimal Pub. Delhi.
5. चार्वाकदर्शन की शास्त्रीय समीक्षा, सर्वानन्द पाठक ।
6. Lok‚yata, D.P. Chattopadhyaya
7. जैनदर्शन, महेन्द्र कुमार शास्त्री, वाराणसी ।
8. जैनदर्शन, मनन और मीमांसा, मुनि नथमल, चुरु ।
9. जैनदर्शन और प्रमाणशास्त्र-परिशीलन, दरबारी लाल कौठिया ।
10. जैन धर्म, कैलाशचन्द्र शास्त्री, मथुरा ।

★★★

पञ्चदशं पत्रम् : बौद्धदर्शनम् — पूर्णाङ्काः 100

Paper- XV : Bauddhadarshanam — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : माधवाचार्यः, सर्वदर्शनसंग्रहः-
बौद्धदर्शनम्, द्वितीयाध्यायः - निबन्धात्मकप्रश्नः **20 अंकाः**

घटकम्-2 : सर्वदर्शनसंग्रहः-
बौद्धदर्शनम्, द्वितीयाध्यायः - सप्रसङ्गकारिकाव्याख्या **20 अंकाः**

घटकम्-3 : सर्वदर्शनसंग्रहः-
बौद्धदर्शनम्, द्वितीयाध्यायः - सप्रसङ्गगद्यपङ्क्तिव्याख्या **20 अंकाः**

घटकम्-4 : सर्वदर्शनसंग्रहः-
बौद्धदर्शनम्, द्वितीयाध्यायः - विशदटिप्पण्यात्मकः प्रश्नः **20 अंकाः**

घटकम्-5 : उपरितनग्रन्थगतविषयान् आश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः
संस्कृतमाध्यमेन संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु पञ्चमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनैव समाधेयाः, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् व्याख्या-टिप्पण्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, निबन्धात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिको भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयं प्रदास्यते। (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- सप्रसङ्गं गद्यपङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य द्वयोः विशदटिप्पणीं लिखितुं बिन्दुत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. माधवाचार्यकृतः सर्वदर्शनसंग्रहः, संस्कृतटीका, काशीनाथ वासुदेव अभ्यङ्करः, पुणे ।
2. सर्वदर्शनसंग्रहः, व्या० उमाशङ्कर शर्मा ऋषि, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
3. न्यायबिन्दुटीका, व्या० श्रीनिवासशास्त्री, मेरठ ।
4. बौद्धदर्शनमीमांसा, बलदेव उपाध्याय, वाराणसी ।
5. बौद्धदर्शन, राहुल सांकृत्यायन ।
6. Buddhist Logic (Vos I & II)], Theodore Stchervatsky.
7. वाचस्पति मिश्र द्वारा बौद्ध दर्शन का विवेचन, श्रीनिवास शास्त्री, कुरुक्षेत्र ।
8. अभिधर्मदेशना : बौद्ध सिद्धान्तों का विवेचन, धर्मचन्द्र जैन, कुरुक्षेत्र ।
9. Buddhist Philosophy as Presented in M„mā¿sā†lokavārtika, Vijaya Rani, Parimal Pub., Delhi.

★★★

वर्गः 'घ' संस्कृतसाहित्यम् [Group - D : Sanskrit Literature]

द्वादशं पत्रम् : नाट्यसाहित्यम् **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XII : Natyasahityam **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1	:	शूद्रकः, मृच्छकटिकम् - संस्कृतमाध्यमेन श्लोकव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-2	:	मृच्छकटिकम् - आलोचनात्मकाः प्रश्नाः	**20 अंकाः**
घटकम्-3	:	श्रीहर्षः, रत्नावली नाटिका - काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-4	:	रत्नावली नाटिका - आलोचनात्मकाः प्रश्नाः	**20 अंकाः**
घटकम्-5	:	उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टनाटकं नाटककारं च आश्रित्य यथेच्छम् एकं प्रश्नं समाधातुम् आलोचनात्मकं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टनाटिकां नाटिकाकारं च आश्रित्य यथेच्छम् एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुम् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः – पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. मृच्छकटिकम्, शूद्रकः, सम्पा० डॉ० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ ।
2. मृच्छकटिकम् नाटक, पृथ्वीधर-कृत व्याख्या सहित, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।
3. मृच्छकटिकम्, गंगा संस्कृत-हिन्दी व्याख्या सहित, सम्पा० गंगासागर राय, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।
4. M±cchakaºika of ¤ūdraka (A Critical and Cultural Study), S.K. Sharma, Parimal Publications, Delhi.
5. रत्नावलीनाटिका, श्रीहर्षः, सम्पा० डॉ० शिवराज शास्त्री, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ ।
6. रत्नावली नाटिका, किरणावली संस्कृत-हिन्दी-व्याख्योपेता, सम्पा० पं० राजेश्वर शास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।
7. रत्नावली नाटिका, श्रीहर्ष, भूषणाख्यभाषाटीकासमलङ्कृता, टिप्पणी-सहिता, ले० व्रजरत्न भट्टाचार्य, भारतीय विद्या प्रकाशन, जवाहर नगर, दिल्ली ।
8. संस्कृत नाटककार, कान्तिकिशोर भरतिया, प्रकाशन शाखा, सूचना विभाग, उत्तर प्रदेश, प्रयाग ।
9. संस्कृत-नाटक-समीक्षा, प्रो० इन्द्रपाल सिंह इन्द्र, साहित्य निकेतन, कानपुर ।
10. संस्कृत नाटक, ए० बी० कीथ, अनु० डॉ० उदयभानु सिंह, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।

★★★

त्रयोदशं पत्रम् : काव्यशास्त्रम् (1) — पूर्णाङ्काः 100

Paper- XIII : Kavyashastram (1) — **समयः 3 होराः** (3 Hours)

घटकम्-1	मम्मटः, काव्यप्रकाशः, प्रथमः उल्लासः – संस्कृतमाध्यमेन कारिकाव्याख्या अथवा आलोचनात्मकः प्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-2	काव्यप्रकाशः, द्वितीयः उल्लासः, लक्षणानिरूपणपर्यन्तम् – कारिकाव्याख्या सैद्धान्तिकः प्रश्नः वा	**20 अंकाः**
घटकम्-3	काव्यप्रकाशः, द्वितीयः उल्लासः, व्यञ्जनानिरूपणतः समाप्तिपर्यन्तम्; तृतीय उल्लासश्च – कारिकाव्याख्या सैद्धान्तिकः प्रश्नः वा	**20 अंकाः**
घटकम्-4	काव्यप्रकाशः, चतुर्थः उल्लासः – कारिकाव्याख्या सैद्धान्तिकः प्रश्नः वा	**20 अंकाः**
घटकम्-5	उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः – काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तविवेचनपूर्वकं संस्कृतमाध्यमेन कारिकां व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयम् अथवा एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः – काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तविवेचनपूर्वकम् एकां कारिकां व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयम् अथवा एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः– काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तविवेचनपूर्वकम् एकां कारिकां व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयम् अथवा एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः – काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तविवेचनपूर्वकं कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयम् अथवा एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः – उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. काव्यप्रकाश, मम्मट, टीकाकार- वामन झलकीकर, भाण्डारकर ओरियण्टल रिसर्च इन्स्टीट्यूट, पूना ।
2. काव्यप्रकाश, व्याख्याकार- आचार्य विश्वेश्वर, ज्ञानमण्डल लि०, वाराणसी ।
3. काव्यप्रकाश, सम्पा० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
4. V. Raghavan, Some concepts of Ala¥k‚ra†‚stra.
5. P.C. Lahiri, Concepts of R„ti and Gu‹a.
6. V. Raghavan, The Number of Rasas.
7. S.K. De, Sanskrit Poetics.

★★★

चतुर्दशं पत्रम् : काव्यं काव्यशास्त्रस्य च इतिहासः — पूर्णाङ्काः 100

Paper- XIV : Kavyam Kavyashastrasya Cha Itihasah — समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : श्रीहर्षः, नैषधचरितम्, प्रथमः सर्गः, श्लोकाः 1-75 :–
छन्दोऽलङ्कारनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या — **20 अंकाः**

घटकम्-2 : नैषधचरितम्, प्रथमः सर्गः, श्लोकाः 76-145 :–
प्रसङ्गनिर्देशपूर्वकं संस्कृतमाध्यमेन श्लोकव्याख्या — **20 अंकाः**

घटकम्-3 : बाणभट्टः, हर्षचरितम्, पञ्चमः उच्छ्वासः :–
काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं गद्यव्याख्या — **20 अंकाः**

घटकम्-4 : काव्यशास्त्रस्य इतिहासः – भामहः, दण्डी, वामनः, आनन्दवर्धनः, अभिनवगुप्तः, मम्मटः, विश्वनाथः, जगन्नाथः — **20 अंकाः**

घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । — **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु द्वितीयघटकस्य प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः – छन्दोऽलङ्कारनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः – काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं संस्कृतमाध्यमेन एकं श्लोकं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गं गद्यांशद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशत्रयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यशास्त्रस्य इतिहाससम्बद्धान् आचार्यान् आश्रित्य आलोचनात्मकम् एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. नैषधचरितम्, सम्पा० आचार्य शेषराज शर्मा रेग्मी, वाराणसी ।
2. नैषधचरितम्, 'जीवतु' 'मणिप्रभा' संस्कृत-हिन्दी-टीका सहित, वाराणसी ।
3. नैषधचरितम्, सम्पा० शिवराज शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
4. हर्षचरितम्, सम्पा० जगन्नाथ पाठक, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
5. हर्षचरितम्, अंग्रेजी अनुवाद एवं टिप्पणियों सहित, सम्पा० पी० वी० काणे, दिल्ली ।
6. हर्षचरित, बाणभट्ट, शङ्करकविविरचित सङ्केत टीका, भावप्रकाशिका हिन्दी व्याख्या, सम्पा० डॉ० केशवराव मुसलगाँवकर, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।
7. हर्षचरितम् - एक सांस्कृतिक अध्ययन, वासुदेवशरण अग्रवाल ।
8. संस्कृत काव्यशास्त्र, एस० के० डे ।
9. History of Sanskrit Poetics, P.V. Kane, MLBD, Delhi.
10. History of Sanskrit Literature, A.B. Keith, Delhi.
11. अलंकारशास्त्र का इतिहास, कृष्ण कुमार, साहित्य भण्डार, मेरठ ।

★★★

पञ्चदशं पत्रम् : ऐतिहासिककाव्यं खण्डकाव्यं च **पूर्णाङ्काः 100**

Paper- XV : Aitihasikakavyam Khandakavyam Cha **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : बिल्हणः, विक्रमाङ्कदेवचरितम्, प्रथमः सर्गः, श्लोकाः 1-60 :- छन्दोऽलङ्कारनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-2 : विक्रमाङ्कदेवचरितम्, प्रथमः सर्गः, श्लोकाः 61-118 :- छन्दोऽलङ्कारनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-3 : पण्डितराजजगन्नाथः, भामिनीविलासः (प्रास्ताविकविलासः)- श्लोकाः 1-80 काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-4 : कालिदासः, मेघदूतम्, उत्तरमेघः, श्लोकाः 1-27 :- संस्कृतमाध्यमेन श्लोकव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु चतुर्थघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - छन्दोऽलङ्कारनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - छन्दोऽलङ्कारनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयं व्याख्यातुं श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (2x10=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. विक्रमाङ्कदेवचरित, बिल्हण, सम्पा० विश्नाथ शास्त्री भारद्वाज, बनारस हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी ।
2. विक्रमाङ्कदेवचरित, रमा संस्कृत-हिन्दी टीका सहित, वाराणसी ।
3. विक्रमाङ्कदेवचरित, व्या० प्रतापनारायण पाण्डेय, भारतीय विद्या प्रकाशन, जवाहर नगर, दिल्ली ।
4. विक्रमाङ्कदेवचरित - एक सांस्कृतिक अध्ययन, डॉ० ऋचा शुक्ला, नाग पब्लिशर्स, जवाहर नगर दिल्ली ।
5. भामिनीविलास, जगन्नाथ, सम्पा० श्री राधेश्याम मिश्र, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।
6. मेघदूत, सम्पा० एम० आर० काले, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
7. मेघदूत, संजीवनी टीका सहित, निर्णय सागर प्रेस, मुम्बई ।

☼☼☼

एम० ए० संस्कृतम् (द्वितीयं वर्षम्)
चतुर्थं सत्रम्
(2009-2010 शैक्षिकसत्रतः प्रवृत्तम्)

M. A. Sanskrit (Final)
Fourth Semester
(Effective from Academic Session: 2009-2010)

लिखितपत्राणां विस्तृतः पाठ्यक्रमः
Detailed Syllabus for written papers

षोडशं पत्रम् : प्राकृतभाषा साहित्यं च — **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XVI : Prakritabhasa Sahityam Cha — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : *प्राकृतसाहित्यम् :* प्राकृतप्रवेशिका, अधोनिर्दिष्टाः एव पाठाः - 1-8, 15-16, 18-24, 29-32 - संस्कृतमाध्यमेन सप्रसङ्गं गद्यांशव्याख्या **20 अंकाः**

घटकम्-2 : *प्राकृतसाहित्यम् :* प्राकृतप्रवेशिका - अधोनिर्दिष्टाः एव पाठाः - 9-14, 17, 25, 27-28, 33 - सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या **20 अंकाः**

घटकम्-3 : प्राकृतसाहित्यस्य इतिहासः - **20 अंकाः**
प्राकृतभाषायाः उद्भवः विकासश्च, भारतीय-साहित्यभाषाणां विकासक्रमे प्राकृतभाषाणाम् अवदानम्, भारतीय-आर्यसंस्कृतेः इतिहासे प्राकृतभाषाणां प्राकृतसाहित्यस्य च अवदानम्, भारतीय-इतिहासस्य निर्माणे प्राकृतभाषाणां प्राकृतसाहित्यस्य च महत्त्वम् ।

घटकम्-4 : प्राकृतव्याकरणम्- **20 अंकाः**
(क) सन्धिः, समासः, कारकम् (10 अंकाः)
(ख) संज्ञारूपाणि, धातुरूपाणि (10 अंकाः)
(i) संज्ञारूपाणि- देव, मुणी, गुरु, पिआ, लदा, बुद्धि, धेणु, माया, राया, अप्पा ।
(ii) धातुरूपाणि- कर, भू, हस, कथ, ठा, दिस्स, गम (गच्छ), दह, पच, पुच्छ (केवलं लट्-लङ्-लृट्-लोट्-विधिलिङ्-लकारेषु) ।

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् व्याख्या-व्याकरणात्मकेषु प्रश्नेषु 50% अंशः, इतिहास-निबन्धात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्ययेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं गद्यांशद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशत्रयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- पालिसाहित्यस्य इतिहासाश्रितः एकः निबन्धः लेखनीयः । तदर्थं निबन्धात्मकं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - प्राकृतव्याकरणे सन्धि-समास-कारकेभ्यः 10 अंकात्मकाः प्रश्नाः, संज्ञा-धातुरूपेभ्यश्च 10 अंकात्मकाः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः-पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. प्राकृतप्रवेशिका, वॉल्यूम-1, आल्फ्रेड सी० वूल्नर (बनारसीदास जैन-कृत हिन्दी अनुवाद)
2. अभिनव प्राकृत-व्याकरण, नेमिचन्द शास्त्री, वाराणसी, 1963
3. प्राकृतप्रकाश, वररुचि, सम्पा० कोवेल, कलकता, 1932
4. प्राकृत साहित्य का इतिहास- जगदीशचन्द्र जैन, वाराणसी
5. प्राकृत साहित्य और उसका आलोचनात्मक इतिहास, नेमिचन्दशास्त्री
6. प्राकृत ग्रामर, पी० एल० वैद्य, पूना, 1958
7. प्राकृत-व्याकरण, हेमचन्द्र-कृत सिद्धहेमशब्दानुशासन के आठवें अध्याय का हिन्दी अनुवाद, प्रो० डॉ० के० वा० आप्टे (चौखम्बा संस्कृत भारती, 8) ।

★★★

वर्गः 'क' वेदः [Group - A : Veda]

सप्तदशं पत्रम् : अथर्वसंहिता सामसंहिता च **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XVII : Atharvasamhita Samasamhita Cha **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : निम्नसूक्तानां पारम्परिक-पाश्चात्त्यभाष्यकारानुसारेण गहनमध्ययनम् (संस्कृतमाध्यमेन)-
अथर्ववेदः (शौनकीयः) - राष्ट्राभिवर्धनम् (1.29), महद्ब्रह्म (1.32), कृमिनाशनम् (2.32), दीर्घायुः-प्राप्तिः (3.11), ब्रह्मौदनम् (4.34), रोहितसूक्तम् (13.3.1-10), सूर्यासूक्तम् (14.1.1-16), कालः (19.53)। **20 अंकाः**

घटकम्-2 : निम्नसूक्तस्य पारम्परिक-पाश्चात्त्यभाष्यकारानुसारेण गहनमध्ययनम्-
अथर्ववेदः (शौनकीयः) - भूमिसूक्तम् (12.1.31-63) **20 अंकाः**

घटकम्-3 : निम्नमन्त्राणां पारम्परिकभाष्यकारानुसारेण गहनमध्ययनम्-
सामवेदः (कौथुमः), पूर्वार्चिकः, पवमानकाण्डः, अध्यायः-5, काण्डौ 1-2 (केवलं 20 मन्त्राः) **20 अंकाः**

घटकम्-4 : निम्नग्रन्थयोः समीक्षात्मकदृष्ट्या अध्ययनम्-
सायणः, ऋग्वेदभाष्यभूमिका (अपौरुषेयविवेचनपर्यन्तम्);
शौनकीय-बृहद्देवता, प्रथमोऽध्यायः - 55 श्लोकाः (1-21, 42-45, 61-80, 91-100 पर्यन्तम्) **20 अंकाः**

घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे षट् (6) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - पारम्परिक-पाश्चात्त्यभाष्यकारानुसारेण मन्त्रद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

II द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - पारम्परिक-पाश्चात्त्यभाष्यकारानुसारेण मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - पारम्परिकभाष्यानुसारेण मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् मन्त्रत्रयं प्रदास्यते। (2x10=20 अंकाः)

IV चतुर्थघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् - प्रथमे प्रश्ने यथानिर्दिष्टपाठ्यग्रन्थविषयमवलम्ब्य एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (1x10=10 अंकाः)
द्वितीये प्रश्ने श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् मन्त्रत्रयं प्रदास्यते । (2x5=10 अंकाः)

V पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. सायणकृत अथर्ववेदभाष्य, सम्पा० विश्वबन्धु, विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध-संस्थान, होशियारपुर (पंजाब) ।
2. अथर्ववेद का सुबोधभाष्यः, पं० श्रीपाद दामोदर सातवलेकर, पारडी ।
3. अथर्ववेद-संहिता (भाग 1-2), डब्ल्यू डी०, ह्विटने ।
4. Hymns of the Atharvaveda : M. Bloomfield, Motilal Banarsidass, Delhi, 1964.
5. अथर्ववेद (अध्यात्मभाष्य) भाग 1-9, विश्वनाथ वेदालंकार, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
6. अथर्ववेद (सनातनभाष्य), भाग 1-4, श्रीकण्ठशास्त्री, माधव पुस्तकालय, दिल्ली ।
7. सामवेद का सुबोध भाष्य, पं० श्रीपाद दामोदर सातवलेकर, पारडी ।
8. सामवेदसंहिता, डॉ० रामनाथ वेदालंकार, हरिद्वार ।
9. ऋग्वेदभाष्यभूमिका, व्याख्याकार, डॉ० वीरेन्द्र कुमार वर्मा, काशी हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी ।
10. ऋग्वेदभाष्यभूमिका, व्याख्याकार, डॉ० जगन्नाथ पाठक, चौखम्बा ओरियण्टालिया, वाराणसी ।
11. बृहद्देवता (शौनक), रामकुमार राय, चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, 1963
12. बृहद्देवता (अध्याय 1-2), सम्पादक एवम् अनुवाद, रामकुमार राय, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, 1983

★★★

अष्टादशं पत्रम् : आरण्यकोपनिषत्साहित्यम् **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XVIII : Aranyakopanisatsahityam **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : निम्न-आरण्यकस्य गहनम् अध्ययनम् (संस्कृतमाध्यमेन)-
तैत्तिरीयाण्यकम्, प्रपाठकः 2, अनुवाकाः 1-10 **20 अंकाः**

घटकम्-2 : निम्न-आरण्यकस्य गहनम् अध्ययनम्-
तैत्तिरीयारण्यकम्, प्रपाठकः 2, अनुवाकाः 11-20 **20 अंकाः**

घटकम्-3 : निम्नलिखितोपनिषदः शांकरभाष्यानुसारेण गहनम् अध्ययनम्-
तैत्तिरीयोपनिषद् **20 अंकाः**

घटकम्-4 : निम्नलिखितोपनिषदः शांकरभाष्यानुसारं गहनम् अध्ययनम्-
मुण्डकोपनिषद् **20 अंकाः**

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे षट् (6) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - प्रकरणद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टानुवाकेभ्यः प्रकरणत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - प्रकरणद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टानुवाकेभ्यः प्रकरणत्रयं प्रदास्यते। (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - प्रकरणद्वयं शांकरभाष्यानुसारेण व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टोपनिषदः प्रकरणत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नद्वयम् - प्रथमे प्रश्ने मन्त्रद्वयं शांकरभाष्यानुसारेण व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टोपनिषदः मन्त्रत्रयं प्रदास्यते । (2x7=14 अंकाः)
द्वितीये प्रश्ने यथानिर्दिष्टोपनिषदः दार्शनिकविषयकम् प्रश्नमेकं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (1x6=6 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. तैत्तिरीयारण्यकम्, सायणभाष्य, आनन्दाश्रम, पूना ।
2. तैत्तिरीयारण्यकम्, भाष्यकार-भट्टभास्कर ।
3. तैत्तिरीयोपनिषद् (शांकरभाष्य), गीता प्रेस, गोरखपुर ।

4. मुण्डकोपनिषद् (शांकरभाष्य), गीता प्रेस, गोरखपुर ।
5. ईशादि नौ उपनिषद्, गीताप्रेस, गोरखपुर ।
6. उपनिषद्-दर्शन का रचनात्मक सर्वेक्षण, रामचन्द्र दत्तात्रेय रानाडे, अनुवादक रामानन्द तिवारी, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर ।
7- Eight Upanishads (Volumes 1-2), Swami Gambhiranand, Advaita Ashrama, 5, Delhi Entally Road, Calcutta, 1995.

★★★

एकोनविंशं पत्रम् : वेदव्याख्यापद्धतयः वेदभाष्यकाराश्च **पूर्णाङ्काः 100**

Paper- XIX : Vedavyakhyapaddhatayah Vedabhasyakarashcha **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 :	प्राचीन-वैदिकाध्ययनविवरणम् : परिचयमात्रम् (संस्कृतमाध्यमेन)- पारम्परिकभाष्यम्, पदपाठः, बृहद्देवता, स्वरानुक्रमणी	**20 अंकाः**
घटकम्-2 :	प्राचीन-वैदिकाध्ययनविवरणम् : परिचयमात्रम्- कल्पसूत्रम्, निरुक्तम्, स्कन्दमहेश्वरभाष्यम्, माधवः, सायणः ।	**20 अंकाः**
घटकम्-3 :	आधुनिकवैदिकाध्ययनविवरणम् : पाश्चात्यविद्वांसः - Wilson, Roth, Whitney, M. Müller, Oldenberg, Grassman, Hillebrantt, Luders, Weber, Caland.	**20 अंकाः**
घटकम्-4 :	आधुनिकवैदिकाध्ययनविवरणम् : भारतीयविद्वांसः - स्वामी दयानन्दः, अरविन्दः, मधुसूदनः ओझा, दामोदरपादसातवलेकरः ।	**20 अंकाः**
घटकम्-5 :	उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - वैदिकाध्ययनविवरणविषयकम् एकं प्रश्नं संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः विषयद्वयं प्रदास्यते । (1x20=20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - वैदिकाध्ययनविवरणविषयकम् एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः विषयद्वयं प्रदास्यते । (1x20=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नद्वयम् - आधुनिकवैदिकाध्ययनविवरणविषयकम् एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टपाश्चात्यविद्वद्भ्यः विद्वद्द्वयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - आधुनिकवैदिकाध्ययनविवरणविषयकम् एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टभारतीयविद्वद्भ्यः विद्वद्द्वयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. वेदभाष्यकारों की वेदार्थ-पद्धतियाँ, डॉ॰ रामनाथ वेदालंकार, विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध-संस्थान, होशियारपुर (प॰)।
2. वैदिक व्याख्यानमाला, सम्पादक, डॉ॰ कृष्णलाल, ईस्टर्न बुक लिंकर्स, दिल्ली, 1982
3. वैदिक व्याख्या-विवेचन, डॉ॰ राम गोपाल, नेशनल पब्लिशिंग हाउस, दिल्ली ।
4. A History and Principles of Vedic Interpretation, Ram Gopal, Delhi, 1983.
5. वैदिक साहित्य एवं संस्कृति का समीक्षात्मक इतिहास, डॉ॰ ओमप्रकाश पाण्डेय, न्यू एज पब्लिकेशन्स, 4835/24, अंसारी रोड दरियागंज, नई दिल्ली, 2008
6. संस्कृत-शोध : वैदिक अध्ययन, डॉ॰ कृष्णलाल, विभुवैभवनम् विश्वनीड, ई 937, सरस्वती विहार, शंकर बस्ती, दिल्ली, 1987
7. वेद-व्याख्या की दिशाएँ, प्रो॰ व्रजबिहारी चौबे, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, होशियारपुर, 2006

★★★

विंशं पत्रम् : वैदिकव्याकरणम् **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XX : Vaidikavyakaranam **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : वैदिकव्याकरणस्य अध्ययनम् (संस्कृतमाध्यमेन)-
भट्टोजिदीक्षितः, सिद्धान्तकौमुदी-वैदिकी प्रक्रिया, अध्यायाः 1-4 **20 अंकाः**

घटकम्-2 : वैदिकव्याकरणस्य अध्ययनम्-
सिद्धान्तकौमुदी-वैदिकी प्रक्रिया, अध्यायाः 5-8 **20 अंकाः**

घटकम्-3 : शिक्षाग्रन्थस्य अध्ययनम् - पाणिनीयशिक्षा (सम्पूर्णा) **20 अंकाः**

घटकम्-4 : वैदिक-स्वर-परिचयः ('सौवरः' इत्यनुसारेण)-
उदात्तः, अनुदात्तः, स्वरितः, प्रचयः, कम्पः, आमन्त्रितस्वरः,
आख्यातस्वरः, प्रत्ययस्वरः, अनुबन्धघटिताः स्वरप्रकृतयः । **20 अंकाः**

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः
संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्ननानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिको भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चानां सूत्राणां संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं व्याख्यायै यथानिर्दिष्टाध्यायेभ्यः अष्ट सूत्राणि प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सूत्रपञ्चकं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायेभ्यः सूत्राष्टकं प्रदास्यते । (4x5=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - श्लोकचतुष्टयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थेभ्य : षट् श्लोकाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - स्वरविषयकं टिप्पणद्वयं लिखितुं यथानिर्दिष्टवैदिकस्वरनियमेभ्यः नियमत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (वैदिकी प्रक्रिया), (हिन्दी व्याख्यासहित) सम्पा०, उमाशंकर शर्मा 'ऋषि', चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
2. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (वैदिकी प्रक्रिया), हिन्दी व्याख्या० दामोदर महतो ।
3- Vedic Grammar for Students, A.A. Macdonell, Motilal Banarsidass, Delhi.
4. पाणिनीयशिक्षा, 'आभा' हिन्दी टीका, प्रो० श्रीनारायणमिश्र, चौखम्बा साहित्य, वाराणसी ।
5. पाणिनीयशिक्षा, 'प्रदीप' हिन्दी टीका ('प्रह्लाद' हिन्दी व्याख्यासहित), सम्पा० गोस्वामी प्रह्लादगिरि वेदान्तकेशरी, चौखम्बा, वाराणसी ।
6. वैदिकस्वरमीमांसा, पं० युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
7. वैदिकस्वर-बोध, डॉ० ब्रजबिहारी चौबे, वैदिक साहित्य-सदन, होशियारपुर (पंजाब) ।
8. वैदिक-स्वर-अवधारणा, डॉ० पारस नाथ त्रिपाठी, संदीप प्रकाश, बस्ती, 1978
9. स्वरप्रक्रियाप्रकाश, डॉ० वामदेव मिश्र, गीता संस्कृत प्रकाशन, राजमन्दिर, वाराणसी, 1975

★★★

वर्गः ‘ख’ व्याकरणम् [Group - B : Grammar]

सप्तदशं पत्रम् : व्याकरणपरम्परा (2) **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XVII : Vyakaranaparampara (2) **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1	:	भर्तृहरिः, कैयटः, कौण्डभट्टः, नागेशभट्टः ।	**20 अंकाः**
घटकम्-2	:	अष्टाध्यायी, महाभाष्यम्, काशिकावृत्तिः, वाक्यपदीयम्, शब्दकौस्तुभः, वैयाकरणभूषणसारः, वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा ।	**20 अंकाः**
घटकम्-3	:	पाणिनिः, अष्टाध्यायी-प्रथमोऽध्यायः, प्रथमः पादः । अधोलिखितसञ्ज्ञाविधायकसूत्राणां काशिकादिशा संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं व्याख्या- निष्ठा (1.1.26), सर्वनाम (1.1.27), सर्वनामस्थानम् (1.1.42-43), सम्प्रसारणम् (1.1.45), लोपः (1.1.60), टि (1.1.64), उपधा (1.1.65), वृद्धम् (1.1.73)।	**20 अंकाः**
घटकम्-4	:	पाणिनीयशिक्षा (सम्पूर्णा)।	**20 अंकाः**
घटकम्-5	:	उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु तृतीयघटकस्य प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) प्रथमद्वितीयघटकसम्बद्धप्रश्नयोः 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। तृतीयचतुर्थघटकसम्बद्धप्रश्नयोः 50% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र पञ्चमघटकसम्बद्धं पञ्चमं प्रश्नं विहाय प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावत् चत्वारः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते यत्र प्रतिप्रश्नम् उपरिनिर्दिष्टटिप्पण्यनुसारेण विकल्पो भविष्यति । पञ्चमघटकसम्बद्धः संक्षिप्तोत्तरात्मकः पञ्चमः प्रश्नः विकल्परहितो भविष्यति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - प्रथमघटकोक्तानां वैयाकरणानां कस्यचिद् एकस्य वैयाकरणस्य जीवनपरिचयं, रचनाः, संस्कृतव्याकरणशास्त्रे तस्य योगदानं च अधिकृत्य लिखितुं वैयाकरणद्वयसम्बद्धौ वैकल्पिकौ प्रश्नौ प्रदास्येते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - द्वितीयघटकोक्तानां ग्रन्थानां कस्यचिद् एकस्य ग्रन्थस्य लेखक-रचनाकालादिपरिचयं, प्रतिपाद्यविषयं, महत्त्वं च अधिकृत्य लिखितुं ग्रन्थद्वयसम्बद्धौ वैकल्पिकौ प्रश्नौ प्रदास्येते । (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - तृतीयघटकोक्तपाठ्यक्रमसम्बद्धं सूत्रचतुष्टयं संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् षट् (6) सूत्राणि प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - चतुर्थघटकोक्तपाठ्यक्रमसम्बद्धं श्लोकद्वयं सप्रसङ्ग व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रयः (3) श्लोकाः प्रदास्यन्ते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. संस्कृत-व्याकरणशास्त्र का इतिहास (भाग 1-2), युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
2. संस्कृत व्याकरण का उद्भव और विकास, सत्यकाम वर्मा, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
3. संस्कृतव्याकरणदर्शन, रामसुरेश त्रिपाठी, राजकमल प्रकाशन, दिल्ली, 1972
4. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन, रामशंकर भट्टाचार्य, इण्डोलोजिकल हाउस, वाराणसी, 1966
5. व्याकरणशास्त्रेतिहासः, वी० त्रिपाठी ।
6. Belvalkar, Shripada Krishna, An Account of the Different Existing Systems of Sanskrit Grammar, Bharatiya Vidya Prakashan, Varanasi.
7. George Cardona, P,ṇini : A Survey of Research, Motilal Banarsidass, Delhi.
8. Hartmnt Scharfe, Wiesbaden; A History of Grammatical Literature, Otta Marrasowitz, 1977.

9. काशिकावृत्ति (न्यास-पदमञ्जरी-सहित), सम्पा० एवं हिन्दी टीकाकार- डॉ० जयशंकरलाल त्रिपाठी एवं सुधाकर मालवीय, तारा पब्लिकेशन, वाराणसी ।
10. काशिका, हिन्दी टीकाकार- श्रीनारायण मिश्र ।
11. अष्टाध्यायी (भाष्य) प्रथमावृत्ति (प्रथम भाग), पं० ब्रह्मदत्त जिज्ञासु, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली (सोनीपत) ।
12. अष्टाध्यायी-काशिका (प्रथमाध्याय:), वेदपाल विद्याभास्कर, साहित्य भण्डार, मेरठ, 1985
13. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्ध), भट्टोजिदीक्षित, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
14. उणादिकोष:, स्वामी दयानन्द, सम्पा० युधिष्ठिर मीमांसक ।
15. पाणिनीयशिक्षा, व्याख्याकार- श्रीनारायण मिश्र, गोकुलदास संस्कृत ग्रन्थमाला ।
16. P,ṇin„yaṫik¹,, Ed. & Tr. M.M. Ghosh, Delhi, 1986.

★★★

अष्टादशं पत्रम् : व्याकरणदर्शनम् (2) **पूर्णाङ्का: 100**
Paper- XVIII : Vyakaranadarshanam (2) **समय: 3 होरा: (3 Hours)**

घटकम्-1	:	पतञ्जलि:, महाभाष्यम्, द्वितीयम् आह्निकम् (प्रत्याहाराह्निकम्) {संस्कृतमाध्यमेन}	**20 अंका:**
घटकम्-2	:	भर्तृहरि:, वाक्यपदीयम्, ब्रह्मकाण्डम्- कारिका: 75-155	**20 अंका:**
घटकम्-3	:	नागेशभट्ट:, वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा- व्यञ्जनानिरूपणम्, स्फोटनिरूपणम् ।	**20 अंका:**
घटकम्-4	:	वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा- कारकनिरूपणम् ।	**20 अंका:**
घटकम्-5	:	उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वार: विकल्परहिता: संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: ।	**20 अंका:**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत्/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु प्रथमघटकस्य प्रश्नौ संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयौ अन्यथा सर्वथा अङ्कहानि: भविष्यति।

(ख) प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकेषु प्रश्नेषु 50% अंश:, समीक्षात्मकप्रश्नेषु च 100% अंश: वैकल्पिक: भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधि:

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे सप्त (7) अनिवार्या: प्रश्ना: भविष्यन्ति । तत्र पञ्चमघटकसम्बद्धं पञ्चमं प्रश्नं विहाय प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावत् षट् प्रश्ना: प्रदास्यन्ते यत्र प्रतिप्रश्नम् उपरिनिर्दिष्टटिप्पण्यनुसारेण विकल्पो भविष्यति । पञ्चमघटकसम्बद्ध: संक्षिप्तोत्तरात्मक: सप्तम: प्रश्न: विकल्परहितो भविष्यति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथम: प्रश्न: - सप्रसङ्गं वार्तिकद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्तिकत्रयं प्रदास्यते । (2x5=10 अंका:)
द्वितीय: प्रश्न: - यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य एकं समीक्षात्मकं प्रश्नं संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (10 अंका:)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथम: प्रश्न: - सप्रसङ्गं कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयं प्रदास्यते । (2x5 =10 अंका:)
द्वितीय: प्रश्न: - यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य एकं समीक्षात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (10 अंका:)

III. तृतीयघटकाश्रित: प्रश्न: - सप्रसङ्गम् अवतरणद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अवतरणत्रयं प्रदास्यते । (2x10 =20 अंका:)

अथवा

यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य एकं समीक्षात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंका:)

IV. चतुर्थघटकाश्रित: प्रश्न: - सप्रसङ्गम् अवतरणद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अवतरणत्रयं प्रदास्यते । (2x10 =20 अंका:)

अथवा

यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य एकं समीक्षात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः – पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. व्याकरणमहाभाष्यम् (भाग-1), सम्पा० वेदव्रत, हरियाणा साहित्य संस्थान, गुरुकुल झज्जर, 1962
2. महाभाष्यम् (प्रथमो भागः), व्याख्या० युधिष्ठिर मीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली, सोनीपत ।
3. व्याकरणमहाभाष्य (कैयट-कृत 'प्रदीप' तथा नागेश-कृत 'उद्द्योत' सहित, भाग-1), सम्पा० आर० के० शास्त्री तथा डी० कुदाल, वाराणसी, 1987
4. व्याकरणमहाभाष्यम् (आह्निक 1-5), व्याख्या० तथा सम्पा० मथुराप्रसाद मिश्र, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
5. व्याकरणमहाभाष्य (आह्निक 1-2), संस्कृतव्याख्याकार- माधव शास्त्री भाण्डारी, हिन्दी व्याख्या० वेदप्रकाश विद्यावाचस्पति, मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स, दिल्ली ।
6. पातञ्जल महाभाष्य में प्रत्याख्यात सूत्र : एक समीक्षात्मक अध्ययन, भीमसिंह वेदालंकार, निर्मल बुक एजेन्सी, कुरुक्षेत्र, 1987
7. पातञ्जल महाभाष्य में अपूर्व कल्पनाएँ, भीमसिंह वेदालंकार, परिमल प्रकाशन, दिल्ली, 1988
8. व्याकरणशास्त्रीय लोकन्यायरत्नाकर, भीमसिंह वेदालंकार, पेनमैन पब्लिशर्स, दिल्ली, 2001
9. संस्कृतव्याकरणदर्शन, भीमसिंह वेदालंकार, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2004
10. व्याकरणमहाभाष्य, विद्यानिधि हिन्दीव्याख्या०- भीमसिंह वेदालंकार, विद्यानिधि शोध संस्थान, शीला कॉलोनी, कुरुक्षेत्र, 2006
11. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), हिन्दीव्याख्या० रामगोविन्द शुक्ल, काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ।
12. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), व्याख्या० वामदेवाचार्य, कृष्णदास अकादमी, वाराणसी ।
13. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्), हिन्दीव्याख्या० शिवशंकर अवस्थी, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी, 1990
14. भाषातत्त्व और वाक्यपदीय, सत्यकाम वर्मा, भारतीय प्रकाशन, दिल्ली, 1983
15. V¸kyapad„ya of Bhart±hari, Ed. K.A.S. Iyer, Delhi, 1964.
16. V¸kyapad„ya of Bhart±hari (with the Comms: V±tti & Paddhati), Ed. K.A.S. Iyer, Pune, 1995.
17. परमलघुमञ्जूषा, संस्कृतव्याख्याकार पं० कालिकाप्रसाद शुक्ल, बडौदा, 1961
18. वैयाकरणसिद्धान्तपरमलघुमञ्जूषा, व्याख्याकार तथा सम्पा० डॉ० कपिलदेव शास्त्री, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय प्रकाशन, कुरुक्षेत्र, 1975
19. परमलघुमञ्जूषा, सम्पा० जे० एल० त्रिपाठी, वाराणसी, 1985
20. परमलघुमञ्जूषा (टिप्पणीसहित), सम्पा० अलखदेव शर्मा, वाराणसी, 1981
21. P.C. Chakravarti, The Philosophy of Sanskrit Grammar, Kolkata.
22. Gaurinath Shastri, The Philosophy of Word and Meaning, Kolkata.
23. Gaurinath Shastri, A Study in the Dialectics of Spho°a, Motilal Banarsidass, Delhi, 1980.
24. व्याकरणदर्शनभूमिका, रामाज्ञा पाण्डेय, सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी ।
25. व्याकरण की दार्शनिक भूमिका, सत्यकाम वर्मा, मुंशीराम मनोहरलाल, दिल्ली, 1971

★★★

एकोनविंशं पत्रम् : व्याकरणप्रक्रिया (3) — **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XIX : Vyakaranaprakriya (3) — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : भट्टोजिदीक्षितः, वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
हलन्तपुंल्लिङ्गप्रकरणाद् आरभ्य हलन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणं यावत्-
सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा);
सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिश्च ।

घटकम्-2 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
समासः - बहुव्रीहिसमासप्रकरणम्, द्वन्द्वसमासप्रकरणम्-
सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा);
सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिश्च ।

घटकम्-3 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
तद्धितेष्वपत्याधिकारप्रकरणे 'पितृष्वसुश्छण्' (सूत्रसंख्या 1138) इति सूत्रात् आरभ्य 'दैवयज्ञि०' (सूत्रसंख्या 1201) इति सूत्रं यावत्-
सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा);
सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिश्च ।

घटकम्-4 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
तद्धितेषु मत्वर्थीयप्रकरणम्- संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं सूत्र-वार्तिक-व्याख्या

(पंक्ती: फक्किकाश्च वर्जयित्वा); सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिश्च ।

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वार: विकल्परहिता: संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: । **20 अंका:**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु चतुर्थघटकस्य प्रश्ना: संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेया: अन्यथा सर्वथा अङ्कहानि: भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् सूत्रव्याख्यात्मकेषु रूपसिद्धिप्रक्रियासम्बद्धेषु च प्रश्नेषु 50% अंश: वैकल्पिक: भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधि:

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे नव (9) अनिवार्या: प्रश्ना: भविष्यन्ति । तत्र प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावत् प्रतिघटकं प्रश्नद्वयं भविष्यति । पञ्चमघटकम् आश्रित्य च एक: प्रश्न: भविष्यति यत्र घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण विकल्परहिता: चत्वार: संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: प्रदास्यन्ते ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथम: प्रश्न: - प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंका:)
द्वितीय: प्रश्न: - प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंका:)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथम: प्रश्न: - द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंका:)
द्वितीय: प्रश्न: - द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंका:)

III. तृतीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथम: प्रश्न: - तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंका:)
द्वितीय: प्रश्न: - तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंका:)

IV. चतुर्थघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथम: प्रश्न: - चतुर्थघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंका:)
द्वितीय: प्रश्न: - चतुर्थघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां संस्कृतमाध्यमेन प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंका:)

V. पञ्चमघटकाश्रित: प्रश्न: – पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वार: विकल्परहिता: संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंका:)

अनुशंसितग्रन्था:

1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनी-सहिता) (पूर्वार्द्धम्), भट्टोजिदीक्षित, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
2. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग 1-2), व्याख्या० गोपालदत्त पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी ।
3. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (समासप्रकरणम्), व्याख्या० आचार्य जगदीश शास्त्री तथा मधुबाला शर्मा, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
4. Siddhāntakaumud„ (Vol. I), Eng. Tr. S.C. Vasu, Motilal Banarsidass, Delhi.

★★★

विंशं पत्रम् : व्याकरणप्रक्रिया (4) **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XX : Vyakaranaprakriya (4) **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : भट्टोजिदीक्षितः, वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
अधःपरिगणितधातूनां (क) सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः;
(ख) तत्सम्बद्धानां सूत्राणां वार्तिकानां च सोदाहरणं व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा)-
(क) तिङन्ते- दिवादिप्रकरणम्- जनी (1149), णश (1194) ।
(ख) स्वादिप्रकरणम्- आप्लृ (1260) ।
(ग) तुदादिप्रकरणम्- क्षिप (1285), इषु (1351), विद्लृ (1432) ।
(घ) रुधादिप्रकरणम्- भिदिर् (1439), ञि इन्धी (1148) ।
(ङ) तनादिप्रकरणम्- षणु (1464), मनु (1471) ।
(च) क्र्यादिप्रकरणम्- लूञ् (1483), ग्रह (1533) ।
(छ) चुरादिप्रकरणम्- पीड (1544), ज्ञप (1625) ।

घटकम्-2 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
अधोनिर्दिष्टप्रकरणान्तर्गतानां पदानां सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः;
सम्बद्धानां सूत्राणां वार्तिकानां च सोदाहरणं व्याख्या (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा)-
तिङन्ते- (क) यङ्प्रकरणम्, (ख) आत्मनेपदप्रकरणम्, (ग) परस्मैपदप्रकरणम्।

घटकम्-3 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
कृदन्तकृत्यप्रकरणम्- संस्कृतमाध्यमेन सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः;
सोदाहरणं सूत्र/वार्तिक-व्याख्या च (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा) ।

घटकम्-4 : वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्द्धम्) (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता):- **20 अंकाः**
उत्तरकृदन्तप्रकरणम्- सूत्र/वार्तिक-उल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः;
सोदाहरणं सूत्र/वार्तिक-व्याख्या च (पंक्तीः फक्किकाश्च वर्जयित्वा) ।

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु तृतीयघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावत् सूत्रव्याख्यात्मकेषु रूपसिद्धिप्रक्रियासम्बद्धेषु च प्रश्नेषु 50% अंशः वैकल्पिकः भवेत्, परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे नव (9) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमघटकात् प्रारभ्य चतुर्थघटकं यावत् प्रतिघटकं प्रश्नद्वयं भविष्यति । पञ्चमघटकम् आश्रित्य च एकः प्रश्नः भविष्यति यत्र घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथमः प्रश्नः - प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः - प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते । (3x4=12 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथमः प्रश्नः - द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः - द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते । (3x4=12 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथमः प्रश्नः - तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं संस्कृतमाध्यमेन सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)

द्वितीयः प्रश्नः - तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां संस्कृतमाध्यमेन प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते। (3x4=12 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् -
प्रथमः प्रश्नः - चतुर्थघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x4=8 अंकाः)
द्वितीयः प्रश्नः - चतुर्थघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धानां त्रयाणां पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्च (5) पदानि प्रदास्यन्ते । (3x4=12 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः -
पञ्चमघटकोक्तानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनी-सहिता) (उत्तरार्द्धम्), भट्टोजिदीक्षित, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
2. आख्यातिकः - स्वामी दयानन्द, अजमेर ।
3. Siddh,ntakaumud„ (Vol. 2), Eng. Tr. S.C. Vasu, Motilal Banarsidass, Delhi.

★★★

वर्गः 'ग' भारतीयदर्शनम् [Group - C : Indian Philosophy]

सप्तदशं पत्रम् : योगदर्शनम् — **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XVII : Yogadarshanam — **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1	:	पतञ्जलिः, योगसूत्रम्, व्यासभाष्यसहितम्, समाधिपादः - निबन्धात्मकप्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-2	:	योगसूत्रम्, व्यासभाष्यसहितम्, समाधिपादः - सप्रसङ्गसूत्रव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-3	:	योगसूत्रम्, व्यासभाष्यसहितम्, समाधिपादः - सप्रसङ्गभाष्यपङ्क्तिव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-4	:	योगसूत्रम्, व्यासभाष्यसहितम्, समाधिपादः - विशदटिप्पण्यात्मकः प्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-5	:	उपरितनग्रन्थगतविषयान् आश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संस्कृतमाध्यमेन संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु पञ्चमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनैव समाधेयाः, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्या-टिप्पण्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, निबन्धात्मकप्रश्ने च 100% अंशः वैकल्पिको भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- सप्रसङ्गं भाष्यपङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते। (2x10=20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य द्वयोः विशदटिप्पणीं लिखितुं बिन्दुत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. पातञ्जल योगदर्शन, व्या० ब्रह्मलीन मुनि, चौखम्बा, वाराणसी ।
2. पातञ्जल योगदर्शन, व्या० स्वामी हरिहरानन्द आरण्य, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
3. Studies in Patañjali, S.N. Dasgupta
4. पातञ्जल योगप्रदीप, ओमानन्द तीर्थ, गीताप्रेस, गोरखपुर ।

★★★

अष्टादशं पत्रम् : अद्वैतवेदान्तदर्शनम् **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XVIII : Advaitavedantadarshanam **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1	: ब्रह्मसूत्रम्, चतुःसूत्री, शाङ्करभाष्य-भामती-सहिता – निबन्धात्मकप्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-2	: ब्रह्मसूत्रम्, चतुःसूत्री, शाङ्करभाष्य-भामती-सहिता – प्रसङ्गपुरःसरं सूत्र-भाष्य-भामती-पङ्क्ति-व्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-3	: धर्मराजाध्वरीन्द्रः, वेदान्तपरिभाषा, प्रत्यक्षपरिच्छेदः – निबन्धात्मकप्रश्नः	**20 अंकाः**
घटकम्-4	: वेदान्तपरिभाषा, प्रत्यक्षपरिच्छेदः – सप्रसङ्ग-पङ्क्तिव्याख्या	**20 अंकाः**
घटकम्-5	: उपरितन-ग्रन्थगतविषयान् आश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संस्कृतमाध्यमेन संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः ।	**20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, पञ्चमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनैव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्या-टिप्पण्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, निबन्धात्मकप्रश्ने च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः – यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गं सूत्र-भाष्य-भामती-पङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः– यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गं पङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः – पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रदास्यन्ते । (2x10=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, भामतीसहितम्, व्या० स्वामी योगीन्द्रानन्दः, वाराणसी ।
2. ब्रह्मसूत्र, चतुःसूत्री, कामेश्वरप्रसाद झा, चौखम्बा, वाराणसी ।
3. ब्रह्मसूत्र, चतुःसूत्री, व्या० आचार्य विश्वेश्वर ।
4. Brahmas*f*trabhā¹ya of ¤a¥karācārya, Eng. Tr. & Notes Swami Gambhirananda, Advaita Ashram, Kolkata.
5. वेदान्तपरिभाषा, धर्मराजाध्वरीन्द्र, संस्कृतटीका अनन्तकृष्ण शास्त्री, कोलकाता ।
6. वेदान्तपरिभाषा, व्या० गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्बा, वाराणसी ।
7. Vedānta Paribhā¹,, Eng. Tr. & Notes, Swami Madhavananda, Advaita Ashram, Kolkata.
8. Paul Deussen, The Vedānta System, हिन्दी अनु० संगमलाल पाण्डेय ।

★★★

एकोनविंशं पत्रम् : अद्वैतशैवागमः (काश्मीरशैवदर्शनम्) पूर्णाद्वैतदर्शनञ्च

पूर्णाङ्काः 100

Paper- XIX : Advaitashaivagamah (Kashmirashaivadarshanam) Purnadvaitadarshananca

समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : षट्त्रिंशत्तत्त्वसन्दोहः, राजानकानन्दवृत्तिसहितः - निबन्धात्मकप्रश्नः **20 अंकाः**
घटकम्-2 : षट्त्रिंशत्तत्त्वसन्दोहः, राजानकानन्दवृत्तिसहितः - प्रसङ्गपुरःसरं कारिका-वृत्ति-पङ्क्तिव्याख्या **20 अंकाः**
घटकम्-3 : श्रीअरविन्दः, श्रीअरविन्दोपनिषद् - निबन्धात्मकप्रश्नः **20 अंकाः**
घटकम्-4 : श्रीअरविन्दोपनिषद् - सप्रसङ्गं पङ्क्तिव्याख्या **20 अंकाः**
घटकम्-5 : उपरितन-ग्रन्थगतविषयान् आश्रित्य चत्वारः विकल्परहिताः संस्कृतमाध्यमेन संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु पञ्चमघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनैव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्या-टिप्पण्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, निबन्धात्मकप्रश्ने च 100% अंशः वैकल्पिको भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं पङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टं ग्रन्थम् आश्रित्य एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं पङ्क्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पङ्क्तित्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ²aºtri¿śattattvasa¥graha, Eng. Tr. & Notes, D.B. Sensharma, Kurukshetra.
2. काश्मीर शैवदर्शन, बलजिन्नाथ पण्डित ।
3. Kashmir Shaivism, The Secret Supreme, Swami Lakshmanjoo, Ishwar Ashram Trust, Srinagar.
4. श्रीअरविन्दोपनिषद्, श्रीअरविन्द आश्रम, पण्डिचेरी ।
5. Life Divine, Sri Aurobindo Ashram, Pondicherry.
6. Synthesis of Yoga, Sri Aurobindo Ashram, Pondicherry.
7. Savitri, Sri Aurobindo Ashram, Pondicherry.

★★★

विंशं पत्रम् : दार्शनिकसिद्धान्ताः आधुनिकविज्ञानञ्च

पूर्णाङ्काः 100

Paper- XX : Darshanikasiddhantah Adhunikavijnananca

समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : दार्शनिकसम्प्रदायानां प्रमुखसिद्धान्ताः - लोकायतम्, जैनं, बौद्धं, सांख्यं, योगश्च **20 अंकाः**
घटकम्-2 : दार्शनिकसम्प्रदायानां प्रमुखसिद्धान्ताः - वैशेषिकं, न्यायः, पूर्वमीमांसा, अद्वैतवेदान्तः अद्वैतशैवागमश्च । **20 अंकाः**

घटकम्-3 : भारतीयदर्शनेषु आधुनिकविज्ञानतत्त्वानि -
पर्यावरणविज्ञानम्, औषधविज्ञानम्, शरीरविज्ञानम्, त्रिगुणत्रिदोषसिद्धान्त:, सृष्टिविज्ञानम्, मनोविज्ञानम् **20 अंका:**

घटकम्-4 : भारतीयदर्शनेषु आधुनिकविज्ञानतत्त्वानि -
परमाणुवाद:, शब्दोत्पत्तिविज्ञानम्, भौतिकविज्ञानम्, सापेक्षतासिद्धान्त:, यज्ञविज्ञानम्, दिक्कालाकाशविचार: **20 अंका:**

घटकम्-5 : उपरितनविषयान् आश्रित्य चत्वार: विकल्परहिता: संस्कृतमाध्यमेन संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: । **20 अंका:**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु पञ्चमघटकस्य प्रश्ना: संस्कृतमाध्यमेनैव समाधेया:, अन्यथा सर्वथा अङ्कहानि: भविष्यति।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् निबन्धात्मकप्रश्नेषु 100% अंश:, वैकल्पिको भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधि:

1. प्रश्नपत्रनिर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्या: प्रश्ना: भविष्यन्ति ।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमत: चतुर्थघटकपर्यन्तं प्रश्ना: - यथानिर्दिष्टं विषयम् आश्रित्य प्रत्येकं घटके एकं निबन्धं लिखितुं निबन्धद्वयं प्रदास्यते । (20+20+20+20=80 अंका:)

II. पञ्चमघटकाश्रित: प्रश्न: - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिता: चत्वार: संक्षिप्तोत्तरा: प्रश्ना: संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंका:)

अनुशंसितग्रन्था:

1. भारतीय दर्शन का तात्त्विक सर्वेक्षण, डॉ० चन्द्रधर शर्मा, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
2. History of Indian Philosophy, S.N. Dasgupta
3. History of Indian Philosophy, S. Radhakirshnan, Vol. I, II.
4. Essentials of Indian Philosophy, M. Hirianna.
5. तत्त्व-मीमांसा की रूपरेखा, अनिरुद्ध झा, दिल्ली ।
6. भारतीय दर्शन की मुख्य समस्याएँ, महेश भारतीय, गाजियाबाद ।
7. वेद और उसकी वैज्ञानिकता, प्रियव्रत वेदवाचस्पति, गुरुकुल काँगड़ी विश्वविद्यालय, हरिद्वार ।
8. यज्ञ-विज्ञान, रामप्रकाश ।
9. वेद-विज्ञान-वीचिका, दयानन्द भार्गव, नाग प्रकाशन, दिल्ली ।
10. भारतीय दर्शन (तत्त्व और ज्ञानमीमांसा के मौलिक सम्प्रत्यय), जयदेव वेदालंकार, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
11. An Introduction to Indian Philosophy, D.M. Dutta and S.C. Chatterjee.
12. Theory of Causation in Indian Philosophy, M.C. Bharatiya, Ghaziabad.
13. Pride of India, Sanskrit Bharati, New Delhi.
14. Chemistry of Agnihotra, Swami Satya Prakash.
15. Positive Sciences of the Ancient Hindus, B.N. Seal.
16. Natural Science of the Ancient Hindus, Surendra Nath Dasgupta, ICPR Publication.
17. Vedic Meteorology, Ravi Prakash Arya.
18. Agnihotra, Vedic Samshodhana Mandala, Pune.
19. ¤r„ Jñ,n,m±tam, Ed. Vijaya Rani, Primal Prakashan, Delhi.
20. Vij ñ,nas,rathi, Ed. Vijaya Rani, Parimal Pub., Delhi.
21. M,y, in Physics, N.C. Panda.
22. Buddhism and Science, Buddhadass, P. Kirtisinghe, Motilal Banarsidass, Delhi.
23. Buddhism & Ecology, Ed. Martine Batchelor and Kerry Brown, Motilal Banarsidass, Delhi.
24. Hinduism & Ecology, Ranchor Prime.
25. Sanskrit & Science, S.S. Janki, K.S.R. Institute, Chennai.

★★★

वर्गः 'घ' संस्कृतसाहित्यम् [Group - D : Sanskrit Literature]

सप्तदशं पत्रम् : नाट्यशास्त्रम् **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XVII : Natyashastram **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : धनञ्जयः, दशरूपकम्, प्रथमः प्रकाशः – कारिकाव्याख्या/आलोचनात्मकः प्रश्नः **20 अंकाः**
घटकम्-2 : दशरूपकम्, तृतीयः प्रकाशः – संस्कृतमाध्यमेन टिप्पण्यात्मकः प्रश्नः **20 अंकाः**
घटकम्-3 : दशरूपकम्, चतुर्थः प्रकाशः – कारिकाव्याख्या/आलोचनात्मकः प्रश्नः **20 अंकाः**
घटकम्-4 : नाट्यशास्त्रस्य इतिहासः – भरतः, रामचन्द्रगुणचन्द्रौ, सागरनन्दी, धनञ्जयः, विश्वनाथः, शिंगभूपालः, रूपगोस्वामी, शारदातनयः । **20 अंकाः**
घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु द्वितीयघटकस्य प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मक/टिप्पण्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत् । परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः – एकां कारिकां व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयम्/कारिकाद्वयं व्याख्यातुं कारिकात्रयम्/एकं प्रश्नं समाधातुम् आलोचनात्मकं प्रश्नद्वयम्/एका कारिका अथवा आलोचनात्मकः प्रश्नः प्रदास्यते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः – टिप्पण्यात्मकं प्रश्नद्वयं संस्कृतमाध्यमेन समाधातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नत्रयं प्रदास्यते । (2x10=20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- एकां कारिकां व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयम् अथवा एकं प्रश्नं समाधातुम् आलोचनात्मकं प्रश्नद्वयम् अथवा एका कारिका/आलोचनात्मकः प्रश्नः प्रदास्यते । (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः – निर्दिष्टान् नाट्यशास्त्रकारान् आश्रित्य यथेच्छम् एकं प्रश्नं समाधातुम् आलोचनात्मकं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः – पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. दशरूपक, धनञ्जय, सम्पा० डॉ० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
2. दशरूपक, सम्पा० भोलाशङ्कर व्यास, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी ।
3. दशरूपक, सम्पा० श्रीचरणतीर्थ महाराज, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी ।
4. संस्कृत काव्यशास्त्र का इतिहास, डॉ० एस० के० डे, बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, पटना ।
5. संस्कृत काव्यशास्त्र का इतिहास, पी० वी० काणे, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
6. संस्कृत नाट्यसिद्धान्त, रमाकान्त त्रिपाठी, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
7. अलङ्कारशास्त्र का इतिहास, कृष्णकुमार, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ ।
8. संस्कृत ड्रामा, ए० बी० कीथ ।
9. D.R. Mankad, Types of Sanskrit Dramas.
10. C.V. Vaidya, History of Sanskrit Literature, Parimal Publications, Delhi.

★★★

अष्टादशं पत्रम् : काव्यशास्त्रम् (2) **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XVIII : Kavyashastram (2) **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : मम्मटः, काव्यप्रकाशः, सप्तमः उल्लासः (पददोषाः, अर्थदोषाः, रसदोषाश्च)- कारिकाव्याख्या सैद्धान्तिकः प्रश्नः वा **20 अंकाः**
घटकम्-2 : काव्यप्रकाशः, अष्टमः उल्लासः - कारिकाव्याख्या सैद्धान्तिकः प्रश्नः वा **20 अंकाः**
घटकम्-3 : काव्यप्रकाशः, नवम-दशमौ उल्लासौ - केवलं निम्नलिखिताः अलङ्काराः संस्कृतमाध्यमेन वर्णनीयाः - **20 अंकाः**
अनुप्रासः, यमकम्, श्लेषः, वक्रोक्तिः, उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, समासोक्तिः, अपह्नुतिः, दृष्टान्तः, अतिशयोक्तिः, निदर्शना, अर्थान्तरन्यासः, विभावना, विशेषोक्तिः, व्यतिरेकः, दीपकम्, काव्यलिङ्गम्, संकरः, संसृष्टिः ।
घटकम्-4 : आनन्दवर्धनः, ध्वन्यालोकः (लोचनसहितः), प्रथमः उद्द्योतः **20 अंकाः**
घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु तृतीयघटकस्य प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तविवेचनपूर्वकम् एकां कारिकां व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयम् अथवा एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तविवेचनपूर्वकम् एकां कारिकां व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयम् अथवा एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सोदाहरणम् अलङ्कारचतुष्टयं संस्कृतमाध्यमेन स्पष्टीकर्तुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् षड् अलङ्काराः प्रदास्यन्ते । (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तविवेचनपूर्वकं कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयम् अथवा एकं समालोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमम् आश्रित्य विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. काव्यप्रकाश, टीका० वामन झलकीकर, भाण्डारकर ओरियण्टल रिसर्च इन्स्टीट्यूट, पूना ।
2. काव्यप्रकाश, व्याख्या० आचार्य विश्वेश्वर, ज्ञानमण्डल लिमिटिड, वाराणसी ।
3. काव्यप्रकाश, सम्पा० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
4. ध्वन्यालोक (लोचनसहित), व्याख्या० रामसागर त्रिपाठी, दिल्ली।
5. ध्वन्यालोक (लोचनसहित), व्याख्या० आचार्य जगन्नाथ पाठक, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
6. ध्वन्यालोक, व्याख्या० आचार्य विश्वेश्वर ।
7. आनन्दवर्धन, रेवाप्रसाद द्विवेदी, मध्यप्रदेश अकादमी, भोपाल ।
8. V. Raghavan, Some Concepts of Ala¥k,ra†,stra.
9. P.C. Lahiri, Concepts of R„ti and Gu‹a.
10. V. Raghavan, The Number of Rasas.
11. S.K. De, Sanskrit Poetics.

★★★

एकोनविंशं पत्रम् : चम्पूकाव्यं काव्यादर्शश्च **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XIX : Campukavyam Kavyadarshashca **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : त्रिविक्रमभट्टः, नलचम्पूः, प्रथमः उच्छ्वासः – काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या **20 अंकाः**
घटकम्-2 : नलचम्पूः, प्रथमः उच्छ्वासः – काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं गद्यव्याख्या **20 अंकाः**
घटकम्-3 : नलचम्पूः, प्रथमः उच्छ्वासः – आलोचनात्मकाः प्रश्नाः **20 अंकाः**
घटकम्-4 : दण्डी, काव्यादर्शः, प्रथमः परिच्छेदः (काव्यगुणान् त्यक्त्वा) – संस्कृतमाध्यमेन कारिकाव्याख्या/आलोचनात्मकाः प्रश्नाः **20 अंकाः**
घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु चतुर्थघटकस्य प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः – काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः – काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं गद्यांशद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशत्रयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य ग्रन्थस्य निर्धारितांशस्य सारम् अथवा वैशिष्ट्यं वर्णयितुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः – सप्रसङ्गम् कारिकाद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकात्रयं प्रदास्यते ।

अथवा

यथानिर्दिष्टग्रन्थसम्बद्धम् आलोचनात्मकम् एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते ।(20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः – उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमम् आश्रित्य विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते । (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. नलचम्पू, सम्पा॰ रामनाथ वेदालंकार, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ ।
2. नलचम्पू, चण्डपाल-कृत संस्कृतव्याख्या एवं हिन्दी रूपान्तरकार डॉ॰ कैलासपति त्रिपाठी, चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस, वाराणसी ।
3. नलचम्पू, सम्पा॰ परमेश्वरदीन पाण्डेय, वाराणसी ।
4. काव्यादर्श, सम्पा॰ धर्मेन्द्रनाथ गुप्त, दिल्ली ।
5. काव्यादर्श, सम्पा॰ श्रीकान्त पाण्डेय, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ ।
6. काव्यादर्श, शिवनारायण शास्त्री द्वारा रचित प्रसादिनी हिन्दीव्याख्यासहित, परिमल प्रकाशन, दिल्ली ।

★★★

विंशं पत्रम् : आधुनिककाव्यं गीतिकाव्यं च **पूर्णाङ्काः 100**
Paper- XX : Adhunikakavyam Gitikavyam Cha **समयः 3 होराः (3 Hours)**

घटकम्-1 : बलभद्रप्रसादगोस्वामी, कर्णाभिजात्यम् नाटकम् – सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या **20 अंकाः**
घटकम्-2 : कर्णाभिजात्यम् नाटकम् – सप्रसङ्गं सूक्तिव्याख्या **20 अंकाः**
घटकम्-3 : कर्णाभिजात्यम् नाटकम् – आलोचनात्मकः प्रश्नः **20 अंकाः**

घटकम्-4 : कालिदासः, मेघदूतम्, उत्तरमेघः - श्लोकाः 28-55 (संस्कृतमाध्यमेन) **20 अंकाः**
घटकम्-5 : उपरितनघटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण चत्वारः विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः । **20 अंकाः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु चतुर्थघटकस्य प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

(ख) चतुर्थघटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंशः, आलोचनात्मकप्रश्नेषु च 100% अंशः वैकल्पिकः भवेत्। परन्तु पञ्चमघटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
2. प्रश्नपत्रे पञ्च (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति-

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः - सप्रसङ्गं सूक्तिद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूक्तित्रयं प्रदास्यते। (20 अंकाः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टनाटकं नाटककारं च आश्रित्य यथेच्छम् एकं प्रश्नं समाधातुम् आलोचनात्मकं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः - काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गम् श्लोकद्वयं संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकत्रयं प्रदास्यते । (20 अंकाः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः - पञ्चमघटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः चत्वारः संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4x5=20 अंकाः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. कर्णाभिजात्यम् नाटक, बलभद्रप्रसाद गोस्वामी, वाग्देवता प्रकाशन, बरेली ।
2. मेघदूत, कालिदास, सञ्जीवनी, चरित्रवर्धिनी, भावबोधिनी तथा विद्योतिनी टीकासहित, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।
3. मेघदूत, सम्पा० एम० आर० काले, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
4. मेघदूत, संजीवनी टीकासहित, निर्णयसागर प्रैस, मुम्बई ।

★★★